

שלב ב: 28 באוקטובר 2023 – 7 בינואר 2024

האירועים המרכזיים בלחימה

ראשיתו של שלב זה במלחמה ב־28 באוקטובר 2023 עם תחילת התמרון הקרקעי ברצועת עזה וכניסתן של אוגדות צה"ל השונות לצפון הרצועה. ב־28 באוקטובר 2023 נכנסו כוחות אוגדה 162 לצפון הרצועה דרך ציר החוף והחלו לפעול בג'באליה. ב־29 באוקטובר 2023 חצו כוחות אוגדה 252 את גדר הגבול והחלו את קרב בית חאנון. ב־30 באוקטובר 2023 – לצד המשך הרחבת הפעילות ברצועת עזה וכניסת כוחות חי"ר, שריון והנדסה נוספים לרצועה – חולצה החיילת אורי מגידיש משבי חמאס. ב־31 באוקטובר 2023 נפגע נמ"ר של חטיבת גבעתי מטיל נ"ט, ו־11 לוחמים נהרגו. אירוע זה זכה לתהודה ציבורית נרחבת ועורר שיח בנוגע לנכונות של הציבור הישראלי לספוג אבדות קשות במהלך התמרון הקרקעי. בתחילת נובמבר 2023 השלימו הכוחות את ביתור הרצועה לשני חלקים והחלו לפעול בתוך העיר עזה. בין היתר התמקדה הפעילות במחנה הפליטים שאטי, בצפון מערב העיר ובאזור בתי החולים שיפא, אל־קודס ובית החולים האינדונזי.

פעילות צה"ל בבתי חולים ברצועת עזה

באמצע נובמבר 2023 החל צה"ל לפעול במספר בתי חולים ברצועה, בהם בית החולים לילדים רנתיסי, בית החולים אל־קודס ובית החולים שיפא. לאחר פעולה בבית החולים לילדים רנתיסי, חשף צה"ל כי במרתף בניין בית החולים נמצאו פריטים היכולים להעיד על כך שבמקום הוחזקו חטופים. כמו כן הדגיש דובר צה"ל כי הפעולה בבית החולים שיפא בוצעה לאחר שהנהלת בית החולים עודכנה על כניסת הכוחות למתחם ולאחר שבוצע מאמץ לפינוי בית החולים מחולים ותושבים חוסים. כוחות צה"ל מסרו ציוד רפואי, אינקובטורים ומזון תינוקות לבית החולים. הם אף ניסו להעביר דלק בעקבות טענות למחסור בדלק, שהקשה על הפעלת מתקנים רפואיים, אולם סורבו על ידי הנהלת בית החולים, ככל הנראה בשל לחץ מצד חמאס. במהלך הפעולה בבית החולים שיפא ולאחריה הקפיד צה"ל לחשוף בפני התקשורת הישראלית והזרה ראיות להימצאות מחבלים במרחב ולשימוש במטרות טרור. כמו כן הוצגו ראיות להימצאות חטופים בבית החולים, בין היתר כדי לגייס תמיכה בין־לאומית לפעולות צה"ל. נוסף על כך חולצו מעזה בשבוע השלישי לתמרון הקרקעי (12–18 בנובמבר 2023) גופותיהן של שתי חטופות – יהודית וייס ונועה מרציאנו ז"ל.

"חברות ברזל" – השנה הראשונה: תמורות ביחסי צבא-חברה / עידית שפרן גימלמן, עפר שלח, ענת שפירא, ירון אסרף ודנה קריינאלי

במקביל לפעילות צה"ל בחזית הדרום בשלב זה, נמשכו כל העת שיגורי רקטות, טילי נ"ט וכטב"מים הן מצד חזבאללה והן מצד הזרוע הצבאית של חמאס בלבנון. מרבית השיגורים כונו לעבר יישובי קו העימות, ובמספר פעמים הורחבו הטווחים והגיעו עד אזור מפרץ חיפה – השיגור ארוך הטווח הנרחב ביותר מאז מלחמת לבנון השנייה. צה"ל הגיב לשיגורים בירי ארטילרי ובירי מהאוויר לעבר יעדים צבאיים של חזבאללה. כמו כן נמשכו האיומים גם מזירות נוספות. בין היתר שוגרו כטב"מים ורקטות משטח סוריה, מגבולה המזרחי של ישראל ומים סוף לישראל. צה"ל הצליח ליירט את מרבית המטרות, והגיב באמצעות תקיפות בשטח סוריה.

באמצע נובמבר 2023 הודיע צה"ל כי השלים את ההשתלטות על מחנה הפליטים שאטי בעיר עזה. לאחריה הורחבה הפעילות ההתקפית של צה"ל לשכונות נוספות ברצועה, ובכלל זה שכונות זיתון וג'באליה. לקראת סוף נובמבר פעלו כוחות צה"ל ברוב צפון הרצועה, ובכלל זה גם בבית חאנון וברובה של העיר עזה.

לצד זאת חלה עלייה בגבול הצפון באינטנסיביות הלחימה, שלוותה בשיגורי טילים, רקטות וכטב"מים לעבר יישובים בגבול הצפון, ואלה כללו לעיתים מטחים של עשרות פריטי אמל"ח. צה"ל הגיב ותקף תשתיות טרור בלבנון בתגובה לירי חזבאללה. בזירות המשניות נמשכו שיגורים בעצימות נמוכה לעבר ישראל, שיוטרו על ידי צה"ל. עם זאת מאמצע נובמבר 2023 הסלימו החות'ים את איומיהם – הם החלו לאיים כי יפגעו בספינות ישראליות בים האדום, זאת באמצעות כרזות של לשכת ההסברה החות'ית ונאומים שונים. בהמשך החדש מימשו החות'ים את איומיהם כאשר חטפו ספינה הקשורה לישראל, ותקפו והשתלטו על שתי ספינות נוספות שהיו בעלות זיקה לישראל.

עסקת שחרור החטופים

ב־22 בנובמבר 2023 אישרה ממשלת ישראל את העסקה לשחרור החטופים, שבה התחייב חמאס לשחרר 50 אזרחים ישראלים. בתמורה לכל משוחרר התחייבה ישראל לשחרר שלושה אסירים ביטחוניים פלסטינים, לקיים הפוגה בלחימה ולהגדיל את הסיוע ההומניטרי. כן הוסכם כי ניתן יהיה להאריך את ההפוגה בתמורה לשחרור חטופים נוספים, תינתן קדימות בשחרור לנשים וילדים, ויעשה מאמץ לא להפריד משפחות. העסקה אושרה בממשלה ברוב גדול, והיחידים שהתנגדו לה בהצבעה היו שלושת חברי הממשלה ממפלגת עוצמה יהודית. שרי הציונות הדתית ששקלו להתנגד, ציינו כי השתכנעו מהנימוקים בעד העסקה ומדברי הצבא בדבר יכולתו לשוב ולהילחם, ולכן הצביעו בעד העסקה.

בהמשך, בין 24 בנובמבר ל־1 בדצמבר 2023, התקיימה הפוגה הדדית בלחימה, והעסקה מומשה. ההפוגה בלחימה כללה גם את הלחימה בחזית הצפון. מלבד הפוגה בלחימה כללה העסקה גם שחרור אסירים ביטחוניים תמורת שחרור חטופים ישראלים וזרים – בעיקר נשים וילדים והכנסת דלק וסיוע הומניטרי לרצועת עזה. הפעימה הראשונה של שחרור החטופים עברה כסדרה, הפעימה השנייה עוכבה על ידי חמאס בטענה כי ישראל הפרה את ההסכם, אך לבסוף היא בוצעה. העסקה הוארכה פעמיים ביומיים, ובסך הכול נמשכה ההפוגה בלחימה שבע יממות, ושוחררו במהלכה 80 אזרחים ישראלים תמורת שחרור 210 אסירים פלסטינים. במקביל שוחררו שלא במסגרת העסקה ישראלי אחד בעל אזרחות רוסית ו־24 בעלי אזרחות זרה. ההפוגה בלחימה הופרה פעמיים, אך ככלל נשמר השקט בחזית הדרום ובחזית הצפון. עם זאת המשיכו החות'ים בהתקפותיהם על כלי שיט בים האדום גם במהלך הפסקת האש.

קריסת העסקה יוחסה בין היתר לחוסר הנכונות של חמאס לעמוד בתנאים שהוגדרו במשא ומתן ולתת קדימות לשחרור נשים וילדים. בין היתר טען חמאס שאינו יכול להביא לשחרורם של שירי ביבס ושני ילדיה, אריאל וכפיר ביבס, שהיו חלק מרכזי בשיח הציבורי על החטופים. בהמשך לכך הודיע חמאס ב־29 בנובמבר 2023 כי שירי וילדיה נהרגו בהפצצות צה"ל, ולמחרת אף פרסם סרטון שבו נראה ירדן ביבס בחיים, בעת שבישרו לו את החדשות על מותם של בני משפחתו, והוא קרא לראש הממשלה לפעול להחזרת גופותיהם. ב־1 בדצמבר 2023 הציע חמאס להחזיר לישראל שבע נשים ושלושה חטופים מבוגרים, אף שלכאורה היו בידיו יותר נשים. הצעה זו נתפסה בישראל כהפרת ההסכם, ולכן הובילה לקריסתו.

במקביל לעסקת החטופים ובימים שאחריה דיווח צה"ל על מותם של מספר חטופים במהלך השבי בידי חמאס וכן על קביעת מותם של מספר הרוגים ב־7 באוקטובר, בהם מפקד החטיבה הדרומית באוגדת עזה. מותם של החטופים נקבע על ידי ועדת מומחים של משרד הבריאות, יחד עם המכון לרפואה משפטית, הרב הראשי לישראל ומשרד הדתות. הקביעה נעשתה הודות לשילוב בין ממצאים שנאספו למידע מודיעיני מבוסס. על אף התהליך המורכב כבר בשלב זה התפתח שיח ברשתות החברתיות, שהטיל ספק בכך שחטופים אכן נהרגו ב־7 באוקטובר ולא מאוחר יותר. היו שטענו כי צה"ל אינו מדווח אמת לציבור, בין היתר משום החשש כי הדבר יצמצם את התמיכה הציבורית בפעילות הקרקעית ברצועת עזה על רקע הדאגה שהיא תוביל לפגיעה בחטופים.

ב־1 בדצמבר 2023, בעקבות קריסת הפסקת האש ושיגור רקטות על ידי חמאס לעבר ישראל, חודשה הלחימה. עם חידוש הלחימה פעלו כוחות צה"ל בצפון הרצועה באזור ג'באליה ושג'אעיה, במרכז הרצועה באזור דיר אל-בלח ובדרום הרצועה, באזור ח'אן יונס ורפיח. באזורים אלו התנהלו קרבות עצימים, והיו אבדות רבות לצה"ל, אך לחמאס היו אבדות רבות אף יותר. ב־5 בדצמבר 2023 השלים צה"ל את כיתור מחנה הפליטים ג'באליה. ב־6 בדצמבר 2023 פתחו כוחות צה"ל בהתקפה משולבת נגד מרכזי הכובד של חמאס בח'אן יונס. נוסף על כך צה"ל חילץ מספר גופות של חטופים בתחילת דצמבר 2023. כמו כן התבצעה ב־8 בדצמבר 2023 פעולה צבאית לשחרור חטוף, שנכשלה והובילה לפציעתם של שני לוחמי צה"ל. חמאס פרסם סרטון שלא שודר בישראל, ובו טען כי אחד החטופים נהרג כתוצאה מהפעולה הישראלית. בתחילת ינואר 2024 פרסם צה"ל כי סהר ברוך הוא החטוף שנהרג בפעולת החילוץ הכושלת.

ב־15 בדצמבר 2023 הרג כוח צה"ל שלושה חטופים ישראלים (אלון שמריז, יותם חיים וסאמר טלאקה ז"ל). זאת לאחר שסבר בטעות כי מדובר במחבלים, בשל העובדה שמדובר היה באזור לחימה שהיו בו היתקלויות רבות סמוך למועד האירוע. בתקרית ירה כוח צה"ל בשלושה אנשים שהלכו כקבוצה, בלי חולצות ועם דגל לבן. קלע שהיה כמה עשרות מטרים מהם ירה לעברם והרג שניים מהם, בעוד השלישי הצליח להימלט למבנה סמוך בעת שצעק "הצילו". אחד המפקדים כרז לו לצאת החוצה, וכשהוא יצא, הוא נורה ונהרג. לאחר הירי נקראו לוחמי הנדסה קרבית לוודא כי הגופות אינן ממולכדות. למראה אחת מהן התעורר במפקד הגדוד חשד שמדובר בגופת ישראלי, והגופות הועברו לבדיקה שבה התגלתה זהותן. תחקיר האירוע חשף כי הכוח שירה בחטופים פעל בניגוד להוראות הפתיחה באש. ממצאים מהתחקיר פורסמו בתקשורת, וצה"ל הודיע כי לא ינקוט צעדים נגד החיילים שהיו מעורבים בירי.

ב־17 בדצמבר 2023 פרסם דובר צה"ל כי כוחות צה"ל חשפו במהלך פעילותם את המנהרה הגדולה ביותר שנחשפה עד כה ברצועת עזה. המנהרה כללה תשתיות ביוב, חשמל וקשר, ודלתות הדף שנועדו למנוע את כניסת כוחות צה"ל. גודל המנהרה אפשר תנועת כלי רכב בתוכה, ונמצאו בה אמצעי לחימה רבים.

במקביל לחידוש והרחבת הלחימה באזור עזה, חידש חזבאללה את הירי לעבר שטח ישראל. כפועל יוצא מכך המשיך צה"ל לפעול גם בגבול הצפון בתגובה לירי, הרחיב והעמיק את פעולותיו בשטח לבנון, ונקט מדיניות של חיסולי מפקדים בחזבאללה וחמאס בלבנון.

בזירות המשניות זוהו במהלך פרק זמן זה מספר שיגורי רקטות משטח סוריה לעבר ישראל. צה"ל תקף בתגובה מטרות בשטח סוריה. במקביל המשיכו החות'ים במאמץ לפגוע בכלי שיט ישראליים או בכלי שיט הנעים לכיוון ישראל בים האדום, אלא אם נועדו למתן סיוע הומניטרי לרצועת עזה. כך הותקפו מספר ספינות מסחריות באזור באב אל-מנדב. כתוצאה מהתקיפות הודיעו מספר חברות ספנות בין-לאומיות כי הן מפסיקות להפליג בים האדום, צעד שהשפיע בצורה ניכרת על הסחר הבין-לאומי. בעקבות זאת הכריז מזכיר ההגנה האמריקני על מבצע "שומר השגשוג" להגנה על נתיבי המסחר בים האדום ובמפרץ עדן, והוקם כוח רב-לאומי כדי לאבטח ספינות מסחריות הנעות בנתיבי השיט הרלוונטיים. לצד זאת ביצעו ארצות הברית ובריטניה תקיפות בתימן כנגד יעדים צבאיים של החות'ים. לצד תקיפות הספינות המשיכו החות'ים בניסיונותיהם לשגר טילים וכטב"מים לעבר ישראל, שאותם יירט צה"ל. בישראל התקיים אז שיח תקשורתי נרחב על כך שהיא אינה מגיבה בעוצמה על מתקפות החות'ים אלא מותירה את התגובה אליהם בידי הקואליציה הבין-לאומית.

ב-26 בדצמבר 2023 הודיע דובר צה"ל כי הושגה שליטה מבצעית בשכונות זיתון, שג'אעיה, רימאל ומחנה הפליטים שאטי, שהיו מוקדי שליטה מרכזיים של חמאס ברצועה. בהמשך לכך עבר מוקד הלחימה בסוף דצמבר ובתחילת ינואר 2024 לדרום רצועת עזה, ובפרט לאזור ח'אן יונס.

בה בעת נמשכה הלחימה בצפון הרצועה, בשכונות דרג' תופאח ובמרכז הרצועה, באזור אל-בריג'. ב-8 בינואר 2024 הודיע דובר צה"ל כי כוחות צה"ל השלימו את פירוק המסגרת הצבאית של חמאס בצפון הרצועה. בעקבות ההכנות למעבר לשלב ג של הלחימה החל שחרור כוחות מילואים.

במקביל נמשכה כל העת הלחימה בגבול הצפון; שוגרו רקטות, טילים וכטב"מים מצד חזבאללה לעבר יישובי הצפון, ובעקבות זאת היו תקיפות תגובה של צה"ל. כמו כן נמשכו שיגורי רקטות מסוריה לעבר ישראל. גם במקרה זה הגיב צה"ל באש לעבר מקורות הירי. ב-2 בינואר 2024 חיסל צה"ל את בכיר חמאס סלאח אל-ערורי בלבנון. בתגובה לחיסול תקף חזבאללה את יחידת הבקרה האווירית במירון וטען כי נגרמו לבסיס פגיעות ישירות. נמשכו גם תקיפות החות'ים כנגד ספינות בים האדום ותקיפות תגובה של ארצות הברית ובריטניה.

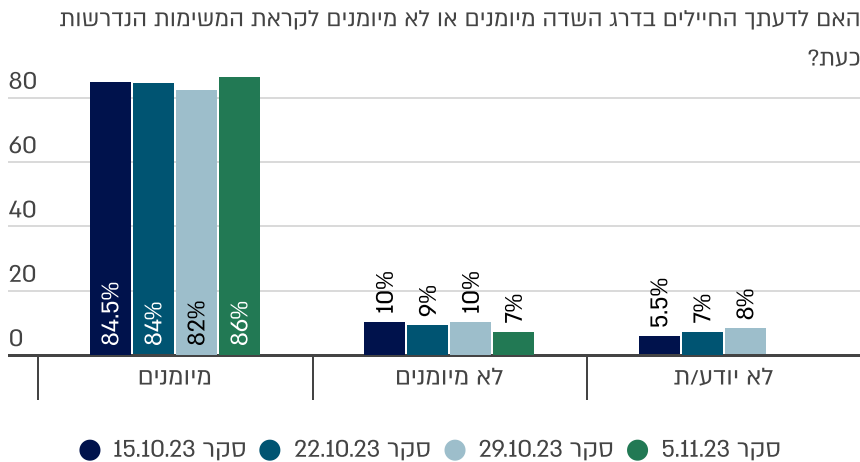
היחס לדרג הצבאי והמדיני ולהשגת מטרות הלחימה

תפיסות הציבור בנוגע ללחימה

יכולות הצבא, הישגיו ותפיסת הניצחון

בתחילת התמרון העצים ברצועת עזה ניכר היה כי יש לציבור מידת אמון גבוהה בכשירות הדרגים השונים בצבא, אף כי נראה היה שקיים פער מסוים בין תפיסותיו בנוגע לדרגי השדה לתפיסותיו בנוגע לדרג הפיקוד הבכיר. כך למשל בסקר המכון שהתקיים ב־2–5 בנובמבר 2023, השיבו 86 אחוזים מהנשאלים כי החיילים בדרג השדה מיומנים לקראת המשימות הנדרשות. מנגד, בסקר שהתקיים ב־26–29 באוקטובר 2023, רק 76 אחוזים מהנשאלים השיבו כי מפקדי צה"ל הבכירים כשירים להוביל את צה"ל בעת הנוכחית. במרבית השלב הזה של הלחימה האמון ברמטכ"ל נותר יציב ועמד על כ־70 אחוזים.

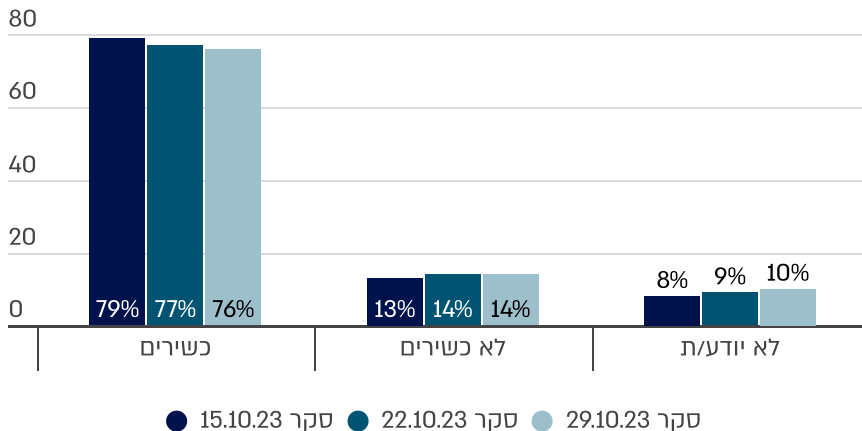
תרשים 22: מיומנות דרג השדה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, נובמבר 2023

תרשים 23: כשירות ההובלה של מפקדי צה"ל

האם לדעתך מפקדי צה"ל הבכירים כשירים או לא כשירים להוביל את צה"ל בעת הנוכחית?

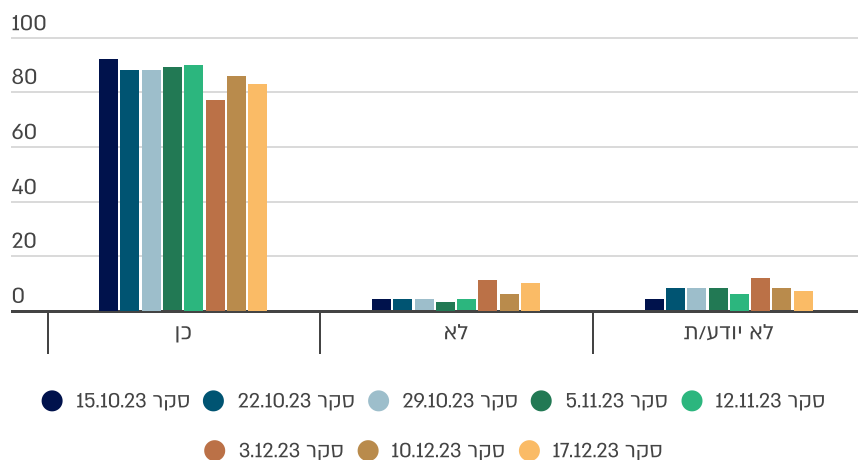

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוקטובר 2023

לנוכח מידת האמון הגבוהה יחסית שהביע הציבור בכשירות הדרגים השונים, אין זה מפתיע כי לאורך מרבית התמרון העצים הביע הציבור מידת אמון גבוהה (אף כי הולכת ופוחתת) ביכולתו של הצבא לנצח במערכה בעזה ובמערכה אפשרית בצפון. בתחילת התמרון היה שיעור הנשאלים שהשיבו כי צה"ל ינצח במערכה בעזה כ־90 אחוזים, ובסקר האחרון שבו נשאלה שאלה זו (14–17 בדצמבר 2023) היה שיעורם 83 אחוזים. באופן דומה, בתחילת התמרון השיבו כ־87 אחוזים מהנשאלים כי צה"ל ינצח במערכה בצפון, אם זו תיפתח, ובסקר שהתקיים ב־14–17 בדצמבר 2023, השיבו כך 81 אחוזים מהנשאלים. עם זאת המקור של מידת האמון הגבוהה הזו אינו טמון בהכרח בתפיסה רציונלית של יכולות הצבא, אלא הוא במידה רבה תוצר של הזיקה הרגשית של הציבור לצבא ושל נכונותו להשהות את שיפוטו בנוגע לאירועי 7 באוקטובר.

תרשים 24: סיכויי של צה"ל לנצח במלחמה בעזה

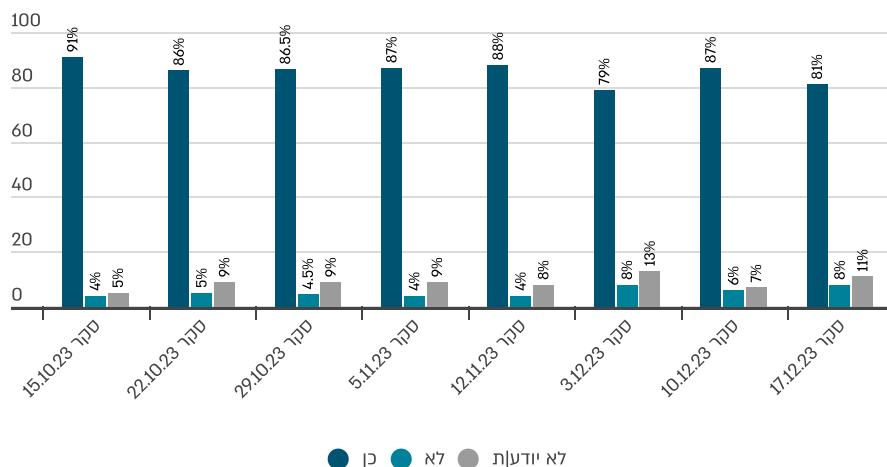
האם לדעתך צה"ל ינצח או לא ינצח במלחמה בעזה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

תרשים 25: סיכויי של צה"ל לנצח במלחמה בצפון

אם תפרוץ מלחמה בגבול הצפון, האם לדעתך צה"ל ינצח בה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

יתר על כן, מענים לשאלות שנועדו לבחון את תפיסת הניצחון של הציבור, הצביעו על עמדה מורכבת של הציבור בנוגע לשאלה מה ייחשב כניצחון במלחמה. כך למשל סקר שהתקיים ב־16-19 בנובמבר 2023, הצביע על סנטימנט ציבורי המבקש תמונת ניצחון ולא רק הישגים טקטיים; בתשובה לשאלה "בהנחה שהמלחמה מסתיימת בהשבת כל החטופים – אזרחים וחיילים, בהשמדת התשתיות הפיזיות והשלטוניות של החמאס ובחיסול חלק מהנהגת החמאס אך ללא ראשיה, מוחמד דף ויחיא סינוואר, האם תרחיש זה ייחשב בעיניך כניצחון?" רק 50 אחוזים מהנשאלים השיבו כי זהו ניצחון בעיניהם, בעוד 44 אחוזים השיבו כי זה איננו ניצחון.

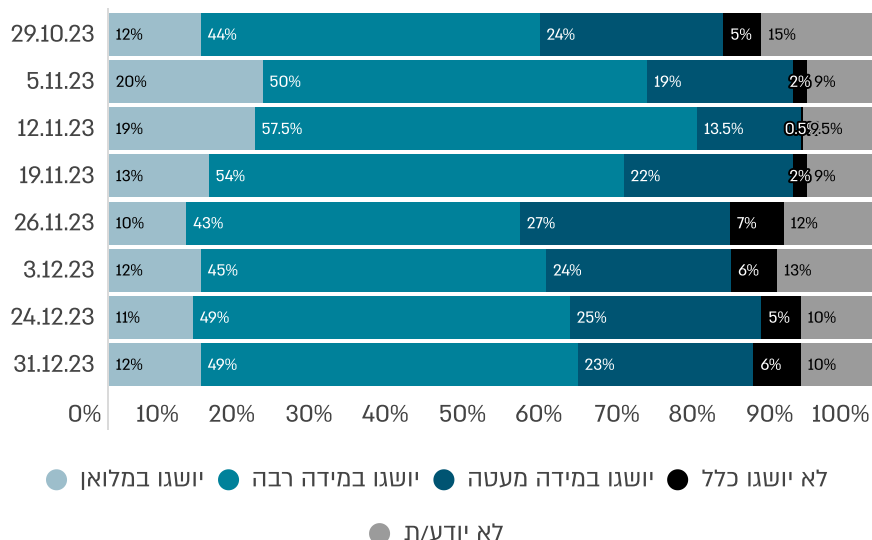
בסקר שנערך מיד עם תום ההפוגה, בין 30 בנובמבר ל־3 בדצמבר 2023, נרשמה ירידה ניכרת (16 אחוזים) בשיעור הנשאלים שהשיבו בחיוב לאותה השאלה; 34 אחוזים השיבו לשאלה בחיוב, ונרשמה עלייה של 8 אחוזים בקרב אלו שהשיבו כי הדבר לא ייחשב ניצחון בעיניהם.

בתשובה לשאלה "האם את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם הטענה שבעקבות מה שקרה ב־7 אוקטובר, נכון לעכשיו אין תרחיש שיהווה ניצחון במלחמה?" 42 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הם מסכימים עם הטענה, ורק 46 אחוזים השיבו כי אינם מסכימים איתה. נתונים אלו מצביעים על תמונה מורכבת של מה שייתפס בעיני הציבור כניצחון במערכה ועל הקושי לשכנע את הציבור כי ניצחון שכזה יושג.

בחינת עמדות הציבור בנוגע למדדים ממוקדים יותר של הניצחון, דוגמת השאלה "האם יושגו מטרות הלחימה בעזה", מצביעה אף היא על ראייה מפוכחת של ההישגים האפשריים במערכה בעזה. בראשית התמרון ובעקבות הצלחות יחסיות של הצבא נרשמה עלייה מסוימת בשיעור הנשאלים שהשיבו כי מטרות הלחימה בעזה יושגו במידה רבה או במלואן, ובסקר שנערך ב־9-12 בנובמבר 2023, השיבו כך כ־77 אחוזים מהנשאלים. עם זאת ככל שהתמשך התמרון נרשמה ירידה בנתון זה, ובסקר שנערך ב־21-24 בדצמבר 2023, עמד שיעור זה על 60 אחוזים בלבד.

תרשים 26: השגת מטרות הלחימה בעזה

האם לדעתך יושגו מטרות הלחימה בעזה?

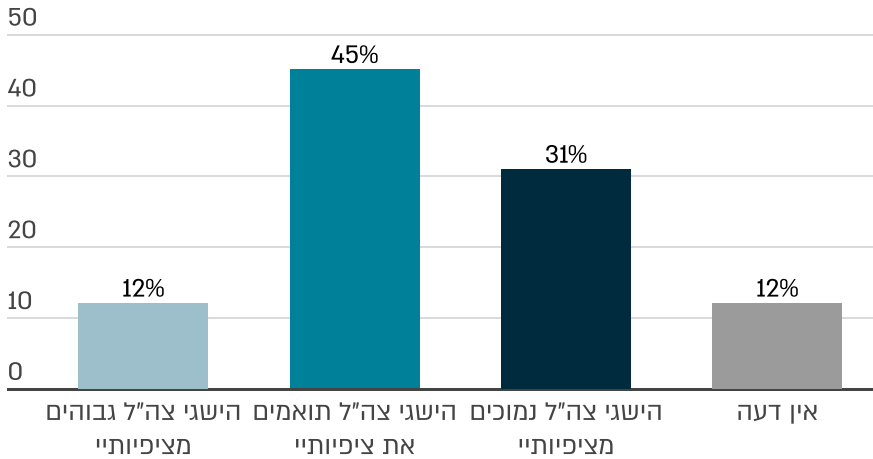

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

הירידה בשיעור הנשאלים שהשיבו כי מטרות הלחימה יושגו, משקפת את התפכחות הציבור מהאופטימיות ששררה בתחילת התמרון הקרקעי ואת ההבנה של מורכבות המערכה. התפכחות זו השתקפה גם בנתונים של שביעות רצון הציבור מהישיגי המערכה בעזה. דוגמה לכך ניתן לראות ביחס להישגי פעולת צה"ל בבית החולים שיפא. בסקר שהתקיים ב-23-26 בנובמבר 2023, ציינו 49 אחוזים מהנשאלים כי הממצאים שנמצאו בבית החולים תואמים את ציפיותיהם, אולם 37 אחוזים מהנשאלים ציינו כי ציפו לממצאים משמעותיים יותר או הרבה יותר. רק 4 אחוזים מהנשאלים ציפו לממצאים משמעותיים פחות או הרבה פחות. בסקר המכון שנערך ב-21-24 בדצמבר 2023, השיבו אומנם כ-51 אחוזים מהנשאלים כי הם שבעי רצון במידה רבה או די רבה מהישיגי המערכה, אולם 31 אחוזים דיווחו על שביעות רצון בינונית, ו-12 אחוזים דיווחו על שביעות רצון נמוכה מאוד. יתר על כן, כאשר הם נשאלו על היחס בין ההישגים בתמרון בעזה לציפיותיהם, 12 אחוזים השיבו כי הם גבוהים מציפיותיהם, 45 אחוזים השיבו כי הם תואמים את ציפיותיהם, 31 אחוזים השיבו כי הם נמוכים מציפיותיהם, ו-12 אחוזים השיבו כי אינם יודעים.

תרשים 27: היחס בין ההישגים בתמרון בעזה לציפיות הנשאלים

ביחס למשך התמרון הצבאי בעזה, האם נכון לעכשיו:

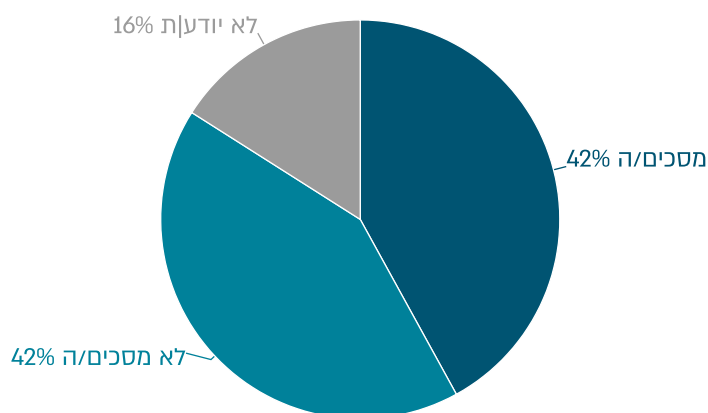

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, נובמבר 2023

יחס מורכב להישגים משתקף גם בקושי של הציבור לאזן בין הרגישות הידועה של הציבור הישראלי לנפגעים ובין ציפיותיו להישגים. כך למשל בסקר המכון שהתקיים ב־14-17 בדצמבר 2023, נצפתה עמדה מעורבת של הציבור בנוגע לשאלת הנפגעים בתמרון. בתשובה לשאלה "האם את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם המשפט הבא: יש להתחשב בכמות הנפגעים ביחס להמשך התמרון הקרקעי בעזה", 42 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הם מסכימים, ואחוזים זהים השיבו כי אינם מסכימים. 16 אחוזים השיבו כי אינם יודעים. כמו כן כאשר הם נשאלו על היחס בין ההישגים בלחימה ובין האבדות בסקר שנערך ב־21-24 בדצמבר 2023, 31 אחוזים מהנשאלים השיבו כי עד עכשיו ההישגים במלחמה תואמים את ציפיותיהם גם ביחס למספר האבדות, 39 אחוזים השיבו כי ההישגים במלחמה נמוכים מציפיותיהם ביחס למספר האבדות, 11 אחוזים השיבו כי ההישגים במלחמה גבוהים מציפיותיהם ביחס למספר האבדות, ו־18 אחוזים השיבו כי אינם יודעים. הפערים בין התשובות לשאלות השונות מעידים על המורכבות של תפיסת ההישג אל מול האבדות לצד הקושי לשקף לציבור את הישגי המלחמה.

תרשים 28: התחשבות בכמות הנפגעים ביחס להמשך התמרון הקרקעי בעזה

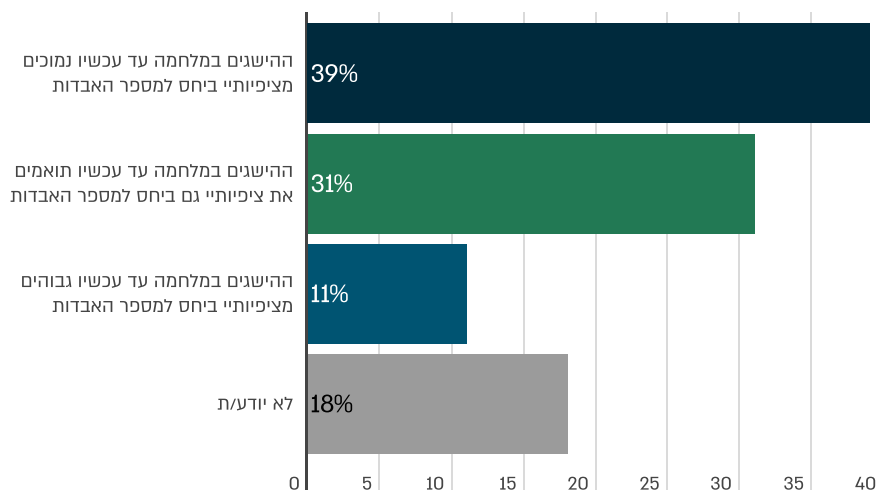
האם את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם המשפט הבא: יש להתחשב בכמות הנפגעים ביחס להמשך התמרון הקרקעי בעזה.

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

תרשים 29: היחס בין ההישגים במלחמה בעזה למספר האבדות

ביחס בין ההישגים במלחמה עד עכשיו ומספר האבדות, איזו דעה מקובלת עליך יותר:

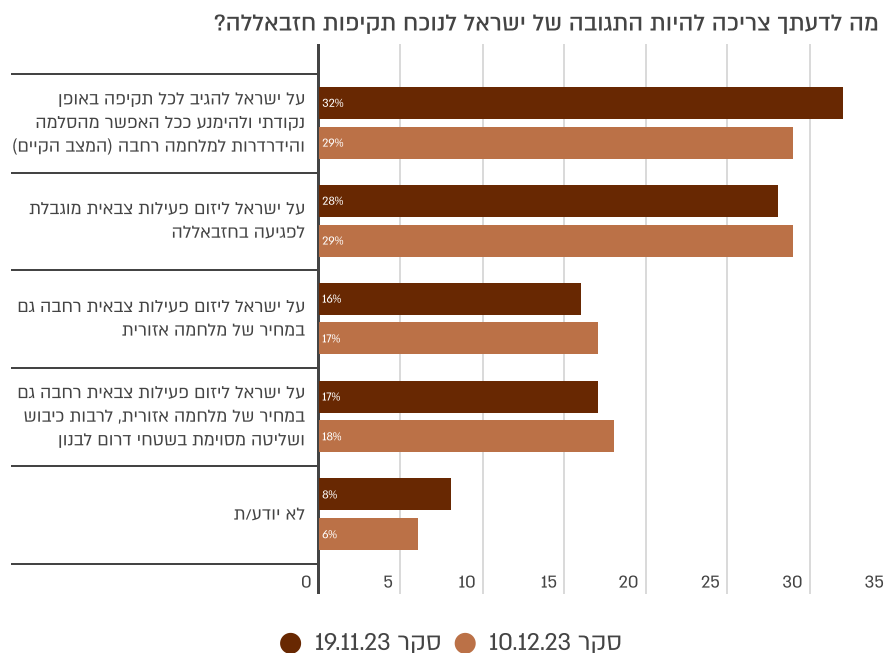
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

אף שנדמה היה כי למרבית הציבור יש מידת אמון גבוהה בצה"ל ככלל וביכולתו לנצח במערכה, המשמעות של ניצחון זה לא הייתה בהכרח מוסכמת על הציבור. על אף מידת האמון הגבוהה של הציבור בצבא, שביעות הרצון שלו מהישגי הלחימה הייתה נמוכה בהרבה, בפרט בנוגע לאבדות.

המערכה בצפון

אף שבמהלך התמרון העצים ברצועת עזה הרחיב והעמיק צה"ל גם את היקף פעילותו בגבול הצפון, ואף פעל לחיסול מפקדים בחזבאללה ובזרוע הצבאית של חמאס בלבנון, תפיסות הציבור בנוגע למערכה בצפון נותרו יציבות ברובן במרבית תקופת התמרון – רוב הנשאלים סברו כי על ישראל להגביר את עוצמת תקיפותיה בגבול הצפון. בסקר המכון שנערך ב־7–10 בדצמבר 2023 (ושיקף נתונים דומים לאלו שהתקבלו בסקר קודם שנערך ב־16–19 בנובמבר 2023), טענו רק 29 אחוזים מהנשאלים כי על ישראל להגיב לכל תקיפה באופן נקודתי ולהימנע ככל האפשר מהסלמה והידרדרות למלחמה רחבה (שימור המצב הקיים באותה העת). זאת בעוד יתר הנשאלים השיבו שיש להגביר את עוצמת תקיפות התגובה באופנים שונים; כ־29 אחוזים השיבו כי על ישראל ליזום פעילות צבאית מוגבלת לפגיעה בחזבאללה, 17 אחוזים השיבו כי על ישראל ליזום פעילות צבאית רחבה גם במחיר של מלחמה אזורית, ו־18 אחוזים השיבו כי על ישראל ליזום פעילות צבאית רחבה – גם במחיר של מלחמה אזורית, לרבות כיבוש ושליטה מסוימת בשטחי דרום לבנון.

תרשים 30: תגובת ישראל לתקיפות חזבאללה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

השיח הציבורי בנוגע ל"כלכלת החימושים"

לנוכח התמשכות התמרון החל להתפתח שיח במהלך דצמבר 2023 על "כלכלת החימושים", וחלקו אף לבש אופי פוליטי. היו שטענו כי חיל האוויר נמנע מלפעול במלוא העוצמה ברצועה כתוצאה משיקולים מדיניים, על רקע ביקורת אמריקנית שנשמעה בנוגע להיקפי הנפגעים האזרחים בעזה. תפיסה זו אף קנתה אחיזה מסוימת בציבור, כפי שניתן לראות בסקר המכון שנערך ב־28–31 בדצמבר 2023. בתשובה לשאלה "ראש הממשלה נתניהו אמר כי ההחלטות שלנו במלחמה מבוססות על שיקולים מבצעיים שלנו. הן אינן מוכתבות על ידי לחצים חיצוניים. ההחלטה על אופן הפעלת כוחותינו היא החלטה עצמאית של צה"ל ולא של אף אחד אחר. האם את/ה מסכימ/ה עם טענה זו?" 58 אחוזים מהנשאלים השיבו כי אינם מסכימים עם הטענה.

נדבך נוסף של סוגיית כלכלת החימושים נגע להאשמות מצד גורמים פוליטיים כי יש טייסים שנמנעים מלפעול מסיבות מצפוניות. הטענה הוכחה על ידי צה"ל, אך היא קנתה אחיזה בשיח ברשתות החברתיות.

תפיסות הציבור בנוגע לסוגיית החטופים ולאידון בין מטרות המלחמה

התקופה הנידונה התאפיינה בהתפתחויות משמעותיות רבות בסוגיית החטופים ובשינויים ניכרים בשיח הציבורי שעסק בסוגיה זו. כפי שיוצג בהמשך, ניתן היה לזהות קושי בהסתמכות על סקרים כדי לנתח את הסוגיה באופן רציף, מאחר שהציבור הושפע מאירועים נקודתיים כמו גם מניסוח השאלה.

בראשית התקופה, בעקבות הטראומה של אירועי 7 באוקטובר, ניכר היה כי הציבור ייחס למיטוט חמאס משקל גבוה יותר מאשר לשחרור החטופים כמטרת מלחמה. עם זאת בעקבות תחילת התמרון הקרקעי נדמה היה כי הציבור לא תפס את המטרות כסותרות, ואף היה סבור כי התמרון מגביר את הסיכוי להחזרת חטופים. המשא ומתן לעסקת חטופים והעסקה שגובשה ומומשה בעקבותיו, נתפסו באופן מעורב על ידי הציבור; רבים חששו כי העסקה תפגע ביכולת למוטט את חמאס, אך לאחר קריסת העסקה גברה התמיכה הציבורית בעסקה בתנאים דומים, לצד התנגדות לעסקה כוללת שתוביל לסיום המלחמה. ככל שהתמשכה הלחימה, התרבו הדיווחים על מותם של חטופים בשבי, וגם לא הושגו הצלחות בשחרור חטופים חיים בפעולות צבאיות. על רקע זה נחלשה התמיכה בתפיסה שלפיה הפעילות הקרקעית בעזה מסייעת לשחרור חטופים. לצד זאת קולות רבים יותר בציבור שיקפו את התפיסה שלפיה לא ייתכן ניצחון במלחמה ללא השבת החטופים.

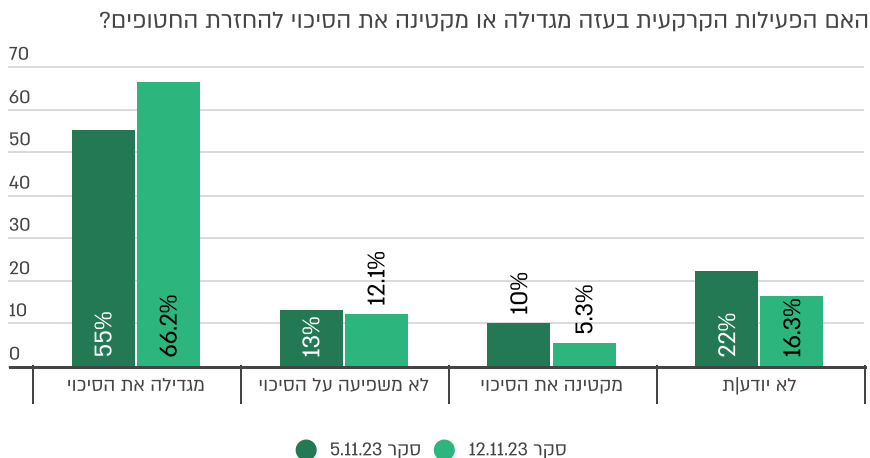
בראשית התמרון העצים זכתה פעולת החילוץ של החטופה אורי מגידיש לשבחים רבים, והתקבלה באהדה רבה בציבור הישראלי. אולם לצד זאת הופצו גם לא מעט תאוריות קונספירציה על מצבה של מגידיש ועל החוויות שעברה במהלך תקופת השבי, עד שבהמשך התקופה פרסם דובר צה"ל הצהרה מטעם מגידיש שנועדה להפריך את השמועות והטענות האלו.

על פי ממצאי סקר שערך המכון ב־26–29 באוקטובר 2023, כשהציבור התבקש לתעדף בין מטרות המלחמה, מרבית הנשאלים (69 אחוזים) השיבו כי יש ליישם את מטרות המלחמה ולפתור את סוגיית החטופים והנעדרים תוך כדי הלחימה. זאת בהשוואה ל־19 אחוזים בלבד שהשיבו כי יש להחזיר קודם כול את החטופים, ורק לאחר מכן להמשיך בלחימה.

כלומר עם תחילת התמרון הקרקעי ניכר היה כי הציבור תעדף את המשך הלחימה ולא תמך בהפסקת הלחימה לשם החזרת החטופים. מגמה זו נמשכה גם בסקר הבא שקיים המכון ב־2-5 בנובמבר 2023. בסקר זה התבקשו הנשאלים להשיב לשאלה "מה מבין הפעולות הבאות ייחשב כהשגת מטרת המלחמה?" 36 אחוזים מהנשאלים השיבו חיסול פיזי של מנהיגי חמאס ורוב הזרוע הצבאית, ו־26 אחוזים השיבו החזרת כל החטופים. שיעורים דומים נצפו בנוגע לשאלה זו גם בסקר שהתקיים ב־9-12 בנובמבר 2023.

עם זאת בשלב זה של הלחימה ובעקבות מסרים חוזרים ונשנים של דובר צה"ל ושל שר הביטחון, סבר מרבית הציבור כי קיימת הלימה באפשרות להשיג את שתי מטרות הלחימה. כך למשל בסקר שנערך ב־2-5 בנובמבר 2023, יותר ממחצית מהנשאלים (55 אחוזים) השיבו כי הפעילות הקרקעית בעזה מגדילה את הסיכוי להחזרת החטופים, ולעומתם רק כ־10 אחוזים השיבו כי היא מקטינה אותו. בסקר שנערך ב־9-12 בנובמבר 2023, שיעור הנשאלים שהשיבו כי הפעילות הקרקעית בעזה מגדילה את הסיכוי להחזרת החטופים אף עלה לכ־66 אחוזים, ולצד זאת כמעט 70 אחוזים מהנשאלים הביעו מידה רבה של אמון ביכולתו של צה"ל להשיב את החטופים בפעולה צבאית, ייתכן שבעקבות ההצלחה בחילוץ של מגידש.

תרשים 31: השפעת הפעילות הקרקעית בעזה על הסיכוי להחזרת החטופים

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, נובמבר 2023

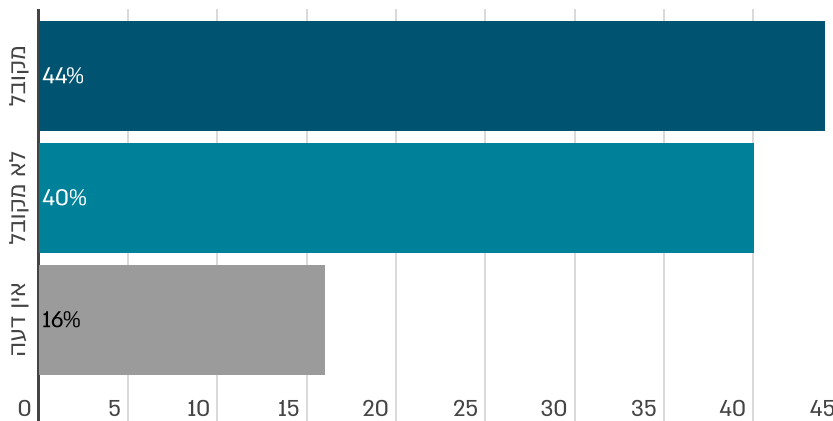
כבר בשלב זה נרשמה השפעת ההשקפה הפוליטית של הנשאלים על המענה שלהם. נשאלים שהזדהו כימין וכימין מתון העניקו חשיבות גבוהה יותר להשפעת הפעילות הקרקעית בעזה על העלאת הסיכוי להחזרת החטופים. בסקר המכון שנערך ב־2–5 בנובמבר 2023, סברו 68 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כימין ו־55 אחוזים שהזדהו כימין מתון שהפעילות הקרקעית בעזה מעלה את הסיכוי להחזרת החטופים, לעומת 34 אחוזים שהזדהו כשמאל מתון, ו־32 אחוזים שהזדהו כשמאל. שוני זה מעיד על המורכבות של תפיסת שתי מטרות המלחמה המוצהרות – מיטוט שלטון החמאס והשבת החטופים.

חילוץ גופותיהן של יהודית וייס ונועה מרציאנו הגביר את השיח הציבורי בנוגע לשאלה האם הפעילות הקרקעית תורמת לשחרור החטופים או מסכנת אותם, בפרט בעקבות טענות חמאס – שצה"ל הכחיש, ולפיהן מרציאנו נהרגה מהפצצות צה"ל (יומיים לאחר חילוץ דובר צה"ל הצהיר שמרציאנו נרצחה על ידי שוביה). נוסף על כך הטענות הסותרות של דובר צה"ל וחמאס הובילו גם לשיח המערער על אמינותו של דובר צה"ל ולהטלת ספק בהודעותיו, אף כי לא נראה שהשיח קנה אחיזה בקרב מרבית הציבור.

עוד לפני אישור עסקת החטופים הסתמן כי הציבור הישראלי חלוק בדעותיו ביחס אליה. המשתנה הדומיננטי שהשפיע על הממצאים שהתקבלו היה השקפתם הפוליטית של הנשאלים. כך למשל בסקר המכון שנערך ב־16–19 בנובמבר 2023, בתשובה לשאלה "באופן עקרוני, אם ניתן יהיה להשיב חלק מהחטופים האזרחים (בעיקר נשים וילדים) תמורת הפוגה בלחימה של 3–5 ימים ושחרור אסירות ביטחוניות וקטינים, האם זה מקובל או לא מקובל עליך?" 44 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הדבר מקובל עליהם, 40 אחוזים השיבו כי הדבר אינו מקובל עליהם, ו־16 אחוזים השיבו כי אין להם דעה.

תרשים 32: דעת הקהל בנוגע לתרחיש של שחרור חטופים

באופן עקרוני, אם ניתן יהיה להשיב חלק מהחטופים האזרחים (בעיקר נשים וילדים) תמורת הפוגה בלחימה של 3-5 ימים ושחרור אסירות ביטחוניות וקטינים, האם זה מקובל או לא מקובל עליך?

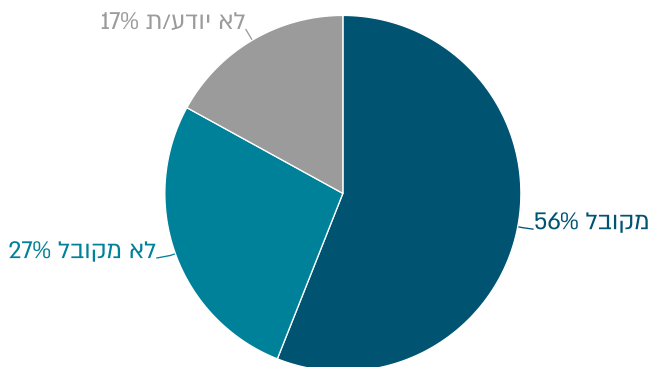
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, נובמבר 2023

להשקפה הפוליטית של הנשאלים הייתה השפעה ניכרת על התשובות לשאלה זו, שכן מבין אלו שהזדהו כימין, רק 34 אחוזים הביעו הסכמה לעסקה כזו, בעוד 49 אחוזים התנגדו לה. לעומת זאת מבין אלו שהזדהו כשמאל – 75 אחוזים הביעו הסכמה, ו-15 אחוזים התנגדו. גם בקרב מי שהזדהו כשמאל מתון, אחוז התמיכה בעסקה כזו היה גבוה מהשיעור באוכלוסייה הכללית – 62 אחוזים, ורק 17 אחוזים התנגדו. השיח הציבורי על העסקה התמקד בעיקר בחשש כי זו תוביל לסיום הלחימה בעזה בטרם הושגו מטרות הלחימה, וכי ימי ההפוגה יסכנו את חייהם של חיילי צה"ל הנמצאים ברצועה בעקבות טראומת סגן הדר גולדין ז"ל. רק מיעוט מהטענות התמקדו בסכנה הגלומה בשחרור אסירים פלסטינים והחשש כי יחזרו לטרור. על אף קריסת עסקת החטופים השיבו יותר ממחצית מהנשאלים (56 אחוזים) בסקר שקיים המכון בין 30 בנובמבר ל-3 בדצמבר 2023, כי עסקה שעל פיה ניתן יהיה להמשיך לשחרר חטופים אזרחים תמורת הפוגה בלחימה ושחרור אזרחים פלסטינים ביחס של 3:1 מקובלת עליהם עקרונית. כ-27 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הדבר אינו מקובל עליהם. כלומר שיעור התמיכה בהמשך העסקה היה גבוה ביותר מ-10 אחוזים משיעור התמיכה

בה טרם ביצעה. גם בסקר זה נשאלים שהזדהו כימין הביעו שיעור תמיכה נמוך יותר בעסקה. בשאלה אחרת מאותו הסקר כ־60 אחוזים מהנשאלים הביעו התנגדות עקרונית לעסקה שבה ניתן יהיה להשיב את כל החטופים הישראליים (כולל חיילים) תמורת שחרור מסיבי של אסירים פלסטינים (בתוכם משתתפי הטבח במסיבת הטבע ב־7 באוקטובר 2023) והפסקת המלחמה. רק כ־21 אחוזים השיבו כי הדבר מקובל עליהם. כלומר נראה כי בעקבות הצלחת העסקה תמך הציבור הישראלי בעסקה מוגבלת שתאפשר את המשך הלחימה, אך לא בעסקה כוללת שתוביל לסיום המלחמה.

תרשים 33: דעת הקהל בנוגע לתרחיש של המשך שחרור חטופים

באופן עקרוני, אם ניתן יהיה להמשיך לשחרר חטופים אזרחים תמורת הפוגה בלחימה ושחרור אסירים פלסטינים ביחס של 1:3 (ישראלי חטוף בתמורה ל-3 אסירים פלסטינים), האם זה מקובל או לא מקובל עליך?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

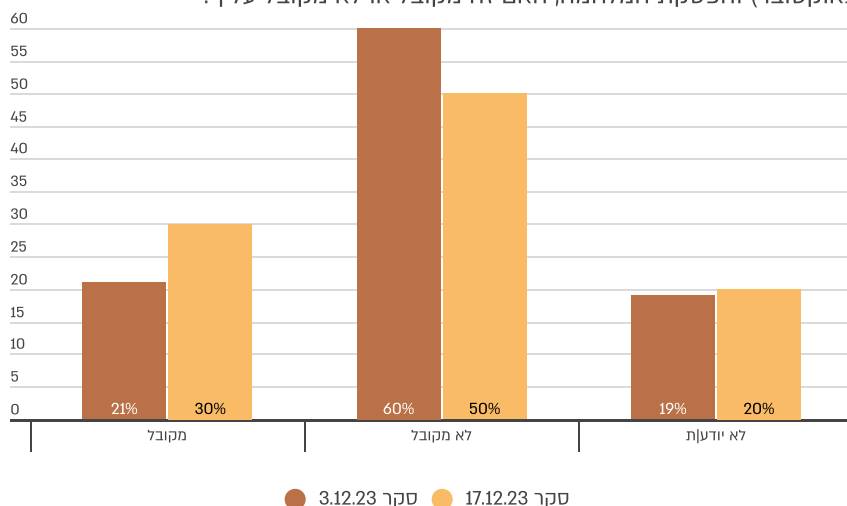
בהמשך התמרון ובעקבות התרבות הדיווחים על מותם של חטופים בשבי וחילוצי הגופות, נדמה היה כי הציבור הישראלי משנה את גישתו לסוגיית החטופים ומבטא תפיסה שלפיה לא ייתכן ניצחון במלחמה ללא השבת החטופים. בסקר שקיים המכון ב־7–10 בדצמבר 2023, השיבו כ־63 אחוזים מהנשאלים כי בהנחה שהמלחמה מסתיימת בהשמדת התשתיות הפיזיות והשלטוניות של החמאס ובחיסול כל הנהגת חמאס, לרבות מוחמד דף ויחיא סינוואר, אך ללא השבת כל החטופים (אזרחים וחיילים), הדבר לא ייחשב בעיניהם כניצחון.

רק כ־27 אחוזים השיבו כי יגדירו זאת כניצחון, ו־10 אחוזים השיבו כי אינם יודעים. מרבית הציבור שהשיב כי מצב זה יוגדר כניצחון הזדהה בעיקר כימין (31 אחוזים), ימין מתון (33 אחוזים) ומרכז (25 אחוזים). ניתן לראות הלימה לתפיסת הנשאלים שהזדהו כימין או ימין מתון, המעדיפים את מיטוט שלטון החמאס על פני השבת החטופים.

תקרית הרג החטופים על ידי כוחות צה"ל ב־15 בדצמבר 2023 ותגובות המשפחות אליה סוקרו בהרחבה על ידי התקשורת וזכו לתהודה נרחבת בשיח הציבורי. בין היתר פורסמה הקלטה ששלחה אימו של יותם חיים (אחד החטופים שנורו בשוגג), לחיילים שירו בחטופים, ובה היא הבהירה כי אינה מאשימה אותם במותם ותשמח לפגוש אותם. מנגד, התקרית העצימה את הביקורת על המשך הפעילות הקרקעית בעזה, ונשמעה טענה כי היא מסכנת את חיי החטופים. בתגובה שב צה"ל והדגיש את העובדה כי התמרון הקרקעי תומך במשימת השבתם של החטופים ואינו פוגע בה. בעקבות האירועים הקשים ברצועה גברה התמיכה הציבורית בעסקה לשחרור חטופים גם במחיר הפסקת המלחמה, אף כי שיעור התומכים בעסקה כזו עדיין עמד על פחות משליש מהנשאלים. בסקר המכון שנערך ב־14-17 בדצמבר 2023, לשאלה "באופן עקרוני, אם ניתן יהיה להשיב את כל החטופים הישראליים (כולל חיילים) תמורת שחרור מסיבי של אסירים פלסטינים (בכלל זה משתתפי הטבח ב־7 באוקטובר) והפסקת המלחמה, האם זה מקובל או לא מקובל עליך?" כ־50 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הדבר אינו מקובל עליהם (בהשוואה לכ־60 אחוזים שהשיבו כך בפעם הקודמת ששאלה זו נשאלה, בסקר שנערך בין 30 בנובמבר ל־3 בדצמבר 2023), ו־30 אחוזים השיבו כי הדבר מקובל עליהם (בהשוואה ל־21 אחוזים בפעם הקודמת).

תרשים 34: תרחיש השבת חטופים תמורת שחרור אסירים פלסטיניים והפסקת המלחמה

באופן עקרוני, אם ניתן יהיה להשיב את כל החטופים הישראלים (כולל חיילים) תמורת שחרור מסיבי של אסירים פלסטיניים (בכלל זה משתתפי הטבח ב-7 באוקטובר) והפסקת המלחמה, האם זה מקובל או לא מקובל עליך?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

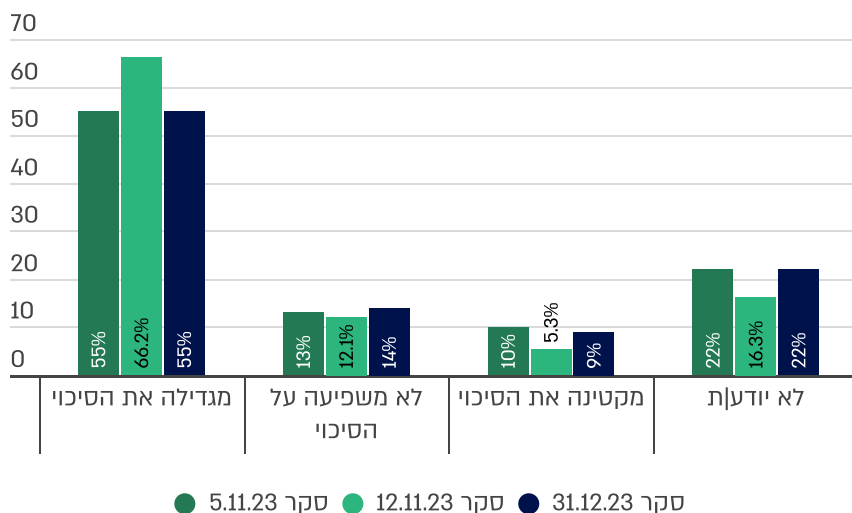
על רקע התרבות הדיווחים בדבר מותם של חטופים ברצועה לצד אבדות לחיילי צה"ל, אותו הסקר בחן גם את עמדות הציבור בנוגע לשאלת סיכון החיילים למען החזרת חטופים. כמעט מחצית מהנשאלים השיבו כי צריך לסכן חיילים כדי להחזיר חטופים רק במקרה שהחטופים חיים, כ-13 אחוזים השיבו כי צריך לסכן חיילים כדי להחזיר חטופים ללא קשר לשאלה האם הם חיים או לא, ואילו 22 אחוזים השיבו כי אין לסכן חיילים כדי להחזיר חטופים. בשבועיים האחרונים בדצמבר 2023 פרסמו חמאס והג'יהאד האסלאמי הפלסטיני מספר סרטונים של חטופים המוחזקים בידיהם. פרסומים אלו ראו אור כחלק מהמאמצים להפעיל על ישראל לחץ לחידוש המשא ומתן על עסקת חטופים ולהשפיע על דעת הקהל והשיח הציבורי בישראל. הסיקור התקשורתי של המגעים לעסקת שבויים הדגיש בפרט את העובדה שחמאס דחה את ההצעות שנידונו, סירב לנהל משא ומתן על עסקאות ביניים, והיה מוכן רק לעסקה כוללת שבמסגרתה תופסק הלחימה לצמיתות. במקביל לסרטוני חמאס פורסם בתקופה זו דבר מותם של חטופים נוספים, ונמשך השיח על האפשרות כי התמרון הקרקעי מסכן את חייהם של החטופים ופוגע באפשרות השבתם. בהמשך לכך

החל בסוף דצמבר 2023 קמפיין תקשורתי להחזרת החטופים, בין היתר בעקבות התחושה שההתקדמות בלחימה אינה מקדמת את שחרורם של חטופים חיים והרצון להפעיל לחץ לקיומה של עסקת חטופים.

בעקבות הדיווחים בדבר מותם של חטופים והיעדרן של פעולות מוצלחות של צה"ל לשחרורם, נרשמה ירידה משמעותית בתפיסה כי הפעילות הקרקעית בעזה מגדילה את הסיכוי להחזרת חטופים. על פי ממצאי סקר המכון שנערך ב־28-31 בדצמבר 2023, השיבו 55 אחוזים מהנשאלים כי הפעילות הקרקעית מגדילה את הסיכוי להחזרת חטופים, בהשוואה ל־66.2 אחוזים שהשיבו כך בפעם הקודמת שבה נשאלה שאלה זו, בסקר שנערך ב־9-12 בנובמבר 2023. רק 55 אחוזים מהנשאלים בסקר זה הביעו אמון ביכולתו של צה"ל להשיב את החטופים בפעולה צבאית, בהשוואה ל־66 אחוזים שהשיבו כך בפעם הקודמת שבה נשאלה שאלה זו (בסקר שנערך ב־9-12 בנובמבר 2023).

תרשים 35: השפעת הפעילות הקרקעית בעזה על השבת החטופים

האם הפעילות הקרקעית בעזה מגדילה או מקטינה את הסיכוי להחזרת החטופים?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

בעקבות חיסולו של בכיר חמאס בלבנון סלאח אל-ערורי, הודיע חמאס בתחילת ינואר 2024 על הקפאת המגעים לעסקת חטופים. כמו כן פרסם חמאס סרטון ובו ארבעה חטופים – צחי עידן ושלושת החטופים שנהרגו בשוגג על ידי צה"ל בדצמבר 2023 – יותם חיים, אלון שמריז וסאמר טלאקה. חמאס טען כי כל המצולמים בסרטון נהרגו על ידי כוחות צה"ל אף כי בעת כתיבת שורות אלה לא ניתן עדיין אישור לדבר מותו של צחי עידן מפי גורמים ישראלים.

תפיסות הציבור בנוגע לסוגיית כוח האדם

שני היבטים מרכזיים אפיינו את השיח הציבורי בסוגיית כוח האדם בתקופת התמרון הקרקעי ברצועת עזה. הראשון נגע לקשיים שלוחמי המילואים מתמודדים עימם בעקבות התמשכות המלחמה; השני התייחס להשתלבותן של נשים בתפקידי לוחמה ובשדה הקרב. ראוי לציין כי גיוס החרדים לא זכה להתייחסות בשיח החברתי בתקופת התמרון.

קשיים ושחיקה בקרב אנשי המילואים

בשבועות הראשונים למלחמה – בכלל זה בתחילת התמרון, היו שיעורי ההתייצבות למילואים גבוהים מאוד, והייתה גם תמיכה חברתית רבה במשרתי המילואים. אולם ככל שהתארכה המלחמה, כך נצפו סממני שחיקה בקרב משרתי המילואים, וגם מערכי המתנדבים שהוקמו כדי לעזור לאנשי המילואים, נשחקו וצמצמו את היקף פעילותם.

בסקר המכון שנערך ב-21-24 בדצמבר 2023, לשאלה "אם הלחימה תימשך עוד שבועות רבים, עם איזו מהטענות הבאות את/ה מסכים/ה יותר?" 59 אחוזים מהנשאלים השיבו כי אנשי המילואים ימשיכו להירתם ככל שיידרשו על ידי הדרג המדיני, בעוד 29 אחוזים השיבו כי יופעל לחץ מצד אנשי המילואים ו/או משפחותיהם לשחרורם. יש לציין כי בקרב נשאלים מאותו הסקר – שהשיבו בחיוב לשאלה "האם את/ה או בן משפחתך מדרגה ראשונה לוקחים חלק בלחימה?" והיו כשליש מהמדגם הכולל – 63 אחוזים השיבו כי אנשי המילואים ימשיכו להירתם, ו-22 אחוזים בלבד השיבו כי יופעל לחץ לשחרורם.

על אף הנתונים החיוביים שנצפו בתוצאות הסקרים, התייחס השיח ברשתות החברתיות ובאמצעי התקשורת בהרחבה לתחושת השחיקה בקרב אנשי המילואים, כמו גם לקשיים הרבים של אנשי המילואים ובני משפחותיהם. כפי שפורח בהמשך, חלק משיח השחיקה נבע לא רק מהמציאות המאתגרת של שירות המילואים, אלא גם מהתחושה כי בעוד עבור אנשי המילואים ובני משפחותיהם המלחמה נמצאת בעיצומה, חלקים אחרים באוכלוסייה

כבר חוזרים לשגרה, שנת הלימודים האקדמית נפתחת ונקבע מועד לקיום הבחירות לרשויות המקומיות.

תחושות השחיקה המנטלית רווחו יותר בקרב אנשי מילואים ששירתו בגבול הצפון. זאת בשל אופי הלחימה בחזית זו, שהיה בשלב זה הגנתי ותגובתי יותר מאשר בדרום. אופי לחימה זה שוחק יותר מטבעו בשל תחושת השגרה וההמתנה ובשל היעדר תחושת המשמעות שקיימת בעת לחימה פעילה.

שילוב נשים בשדה הקרב

אשר לשאלת השתלבותן של נשים בתפקידי לוחמה ובשדה הקרב – השיח החברתי במהלך התמרון המשיך את השיח שקדם לו מהשלב הראשון במלחמה, זאת בין היתר בשל השתתפותן של נשים בתמרון. נשים נטלו חלק בתמרון הקרקעי בתפקידים רבים ומגוונים. בין היתר, כעשר רופאות ופרמדיקיות נכנסו יחד עם הכוחות הלוחמים לרצועת עזה. נוסף על כך במהלך נובמבר 2023 הצטרפו לפעילות הכוחות בשטח כוחות מעורבים של לוחמות ולוחמים מגדודי שחר ורם בחטיבת החילוץ וההדרכה של פיקוד העורף. נשים נוספות, כגון קצינות לוגיסטיקה, נכנסו אף הן לרצועה. השתתפותן של נשים באופן פעיל בלחימה במהלך התמרון הקרקעי זכתה לסיקור תקשורתי נרחב, שהוביל להמשך השיח הציבורי בנושא ולהרחבת התמיכה בפתיחת תפקידים נוספים בפני נשים. בין היתר התאפיין הסיקור התקשורתי במעין "חשבון נפש" בנוגע לתפקודן של נשים בשדה הקרב. דוברים ופרשנים רבים הצהירו כי נשים תפקדו היטב בשדה הקרב, ובכלל זה גם דוברים שבעבר התנגדו לשילוב נשים בתפקידי לוחמה. בעקבות התפקוד המרשים של נשים בשדה הקרב והסיקור האוהד שזכו לו, אין זה מפתיע כי בסקר המכון שנערך ב־2-5 בנובמבר 2023, השיבו 70 אחוזים מהנשאלים כי הם בטוחים או חושבים שעל צה"ל לאפשר לנשים להתמין לכלל היחידות הלוחמות על בסיס קריטריון מקצועי בלבד, בעוד 18 אחוזים בלבד השיבו כי הם בטוחים או חושבים שלא. עם זאת יש לציין כי בנוגע לשאלה זו נרשמה שונות משמעותית שנבעה מאמונה דתית; נשאלים שהזדהו כדתיים או חרדים הביעו שיעורי תמיכה נמוכים בהרבה – 45 אחוזים בקרב דתיים ו־32 אחוזים בקרב חרדים.

גם בסקר שערך המכון הישראלי לדמוקרטיה ופורסם ב־5 בדצמבר 2023, נרשמה מגמה חיובית בנוגע לשילוב חיילות בלחימה. כמחצית מהנשאלים (51 אחוזים) השיבו שיש להרחיב את שילוב הנשים בתפקידי לחימה בצבא, כרבע (24 אחוזים) השיבו שיש להשאיר את המצב כפי שהוא היום, ושיעור נמוך מאוד – 13 אחוזים בלבד השיבו שיש לצמצם את

שילוב הנשים בתפקידי לחימה בצבא. גם בסקר זה נצפתה שונות על רקע דתי; רוב החרדים (55 אחוזים) תמכו בצמצום שילוב הנשים בתפקידי לחימה, וכשליש מאלו המגדירים את עצמם דתיים או חרד"לים (31 אחוזים) תמכו בכך.

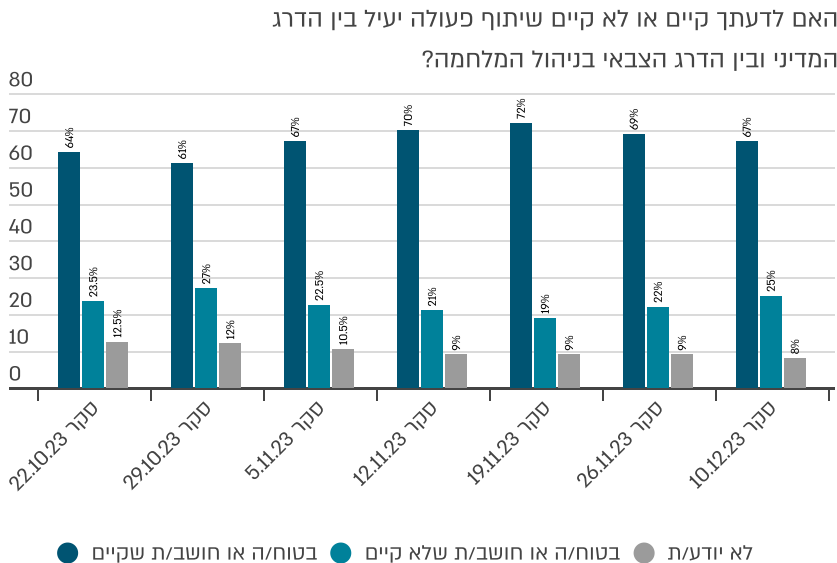
התפתחויות חברתיות-פוליטיות

הפילוג והקיטוב בחברה הישראלית

פילוח העמדות הפוליטיות או מידת הדתיות מעיד על כך שככל שהמלחמה נמשכה ורושם אירועי 7 באוקטובר התעמעם, כך גברה הנטייה לפרש את אירועי המלחמה על פי עמדות בסיסיות של השקפה וזהות. במקביל התעצם השיח המקטב והמפלג ברשתות החברתיות, שהתמקד בעיקרו בשאלת האחראים לאירועי 7 באוקטובר, והדהד תאוריות קונספירציה והאשמת "בוגדים מבפנים" בצבא ובחברה הישראלית באחריות לטבח.

למרות זאת המשיך רוב הציבור להאמין כי קיים שיתוף פעולה יעיל בין הדרג המדיני לדרג הצבאי בניהול המלחמה. בסקר המכון שנערך ב־7–10 בדצמבר 2023, השיבו 67 אחוזים מהנשאלים כי הם סבורים ששיתוף פעולה יעיל שכזה אכן מתקיים, בהשוואה ל־25 אחוזים שהשיבו כי שיתוף פעולה שכזה אינו קיים. נתון זה היה יציב למדי במהלך התקופה שבין 5 בנובמבר ל־10 בדצמבר 2023. גם בנושא זה הייתה שונות משמעותית על רקע השקפה פוליטית; נשאלים שהזדהו כימין או כימין מתון, הביעו אמונה בקיומו של שיתוף פעולה שכזה בשיעור גבוה משמעותית (77 ו־73 אחוזים בהתאמה) לעומת נשאלים שהזדהו כמרכז (58 אחוזים) כשמאל מתון (43 אחוזים) או שמאל (57 אחוזים). חשוב להדגיש כי רק מעט מבין הנשאלים הזדהו כשמאל מתון או שמאל, ולכן קשה להסיק מסקנות בנוגע לקבוצות אלו.

תרשים 36: שיתוף הפעולה בין הדרג המדיני לדרג הצבאי בניהול המלחמה

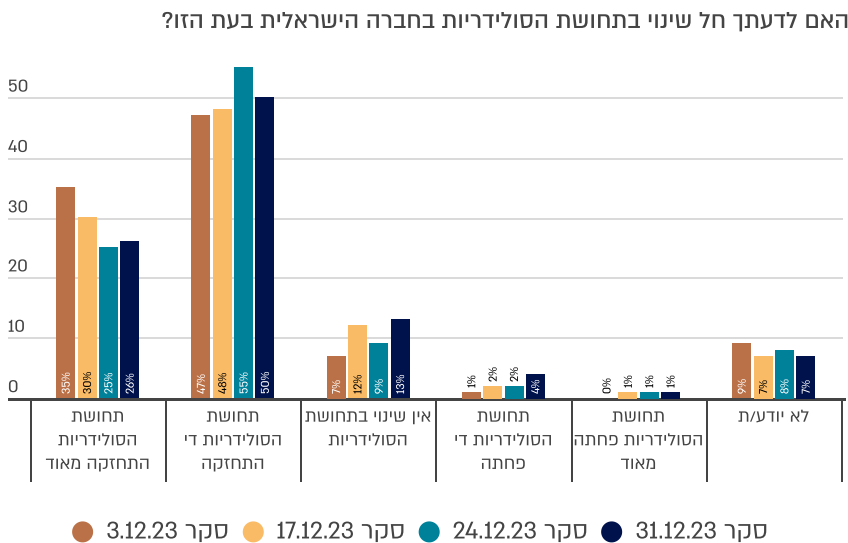
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

ביטוי להקצנה בשיח המקטב ובפרט לפוליטיזציה של סוגיות הנוגעות ללחימה ניתן לראות בסקר המכון שהתקיים ב־28–31 בדצמבר 2023. לשאלה "האם את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם המשפט הבא: ההחלטות של הדרג המדיני ביחס למלחמה נובעות משיקולים ביטחוניים בלבד ולא משיקולים פוליטיים", 39 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הם מסכימים עם המשפט, ו־50 אחוזים השיבו כי אינם מסכימים, כלומר הם סבורים כי ההחלטות נובעות גם משיקולים פוליטיים.

כצפוי, בתשובות לשאלה זו נרשמה שונות משמעותית על רקע אידאולוגי; 52 אחוזים מהנשאלים המזדהים כימין ו־47 אחוזים מהנשאלים המזדהים כימין מתון השיבו כי הם מסכימים עם הטענה (בהשוואה ל־39 אחוזים במדגם הכללי). זאת בהשוואה ל־28 אחוזים בלבד מבין המזדהים כמרכז, ואחוזים נמוכים אף יותר בקרב המזדהים כשמאל מתון ושמאל. ב־1 בינואר 2024 הודיע בג"ץ על פסילת התיקון לחוק יסוד: השפיטה, אשר ביטל את עילת הסבירות ברוב של 8 שופטים מול 7. פסיקה זו הובילה אף היא להסלמה בשיח המקטב והמפלג ואף לטענות שלפיהן פסיקת בג"ץ פוגעת במוטיבציה של חיילים להילחם.

אינדיקציה נוספת להקצנת הקיטוב החברתי במהלך תקופת התמרון העצים ניתן לראות בתשובות הנשאלים בסקר המכון לשאלה בדבר תפיסת הסולידריות בחברה הישראלית. בעוד בסקר שנערך בין 30 בנובמבר ל-3 בדצמבר 2023, השיבו 82 אחוזים מהנשאלים כי תחושת הסולידריות בחברה הישראלית התחזקה מאוד (35 אחוזים) או די התחזקה (47 אחוזים), בסקר שנערך ב-28–31 בדצמבר 2023, ירד נתון זה ל-76 אחוזים, ומתוכם רק 26 אחוזים השיבו כי תחושת הסולידריות התחזקה מאוד, ו-50 אחוזים השיבו כי היא די התחזקה.

תרשים 37: תחושת הסולידריות בחברה הישראלית

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

הטיפול במפוני הנגב המערבי וקו העימות

סוגיה חברתית משמעותית נוספת שליוותה את תקופת התמרון העצים, הייתה סוגיית המפונים. על פי נתוני רשות החירום הלאומית עד ל-1 בנובמבר 2023 פונו או התפנו כ-253 אלף תושבים מבתיים (בשלב זה לא ידועה החלוקה בין אלו שפונו לאלו שהתפנו).¹⁷

¹⁷ מיכל לרר, **תוכניות לפינוי אוכלוסייה – חלק ב מפרוץ מלחמת חרבות ברזל**, 12 בנובמבר 2023, מרכז המחקר והמידע.

ב־26 בדצמבר 2023 היה סך המפונים על ידי המדינה משתי הזירות כ־115 אלף תושבים (כ־61,800 תושבים מיישובי הצפון וכ־53,200 תושבים מיישובי הדרום), ואליהם התווספו כ־6,000 תושבים מגבול הצפון שהתפנו על בסיס החלטה עצמאית (לא נמצאו נתונים בדבר מספר התושבים מגבול הדרום שהתפנו על בסיס החלטה עצמאית).¹⁸

אחד הקשיים המשמעותיים שממנו סבלו המפונים היה היעדר מדיניות ברורה בעניינם. במהלך התמרון הוארך פינוי היישובים שלוש פעמים, ובכל פעם זה נעשה זמן קצר לפני פקיעת המועד. ב־29 באוקטובר 2023 אישרה הממשלה את הארכת הפינוי עד ל־22 בנובמבר 2023. בשל התעצמות הלחימה מול חזבאללה הוארך מועד הפינוי בפעם השנייה ב־21 בנובמבר 2023, יום אחד בלבד לפני פקיעתו, והפעם הוא הוארך עד ל־31 בדצמבר 2023. ב־29 בדצמבר הוארך מועד הפינוי בפעם השלישית עד ל־29 בפברואר 2024.¹⁹ היעדר מדיניות לטווח הארוך הגביר את תחושת חוסר הוודאות של המפונים, ומנע מהם את היכולת לתכנן לעתיד ולקיים רציפות תפקודית, שהיא רכיב משמעותי בחוסן חברתי. היעדר מדיניות לטווח הארוך השתקף גם באופן שבו פורסמו הצהרות שונות בנוגע למועד חזרת התושבים לבתיהם. כך למשל באמצע נובמבר 2023 חשפה הדלפה משיחות פנימיות של חברי ממשלה כי המדינה מתכננת להשיב את התושבים בדרום לבתיהם בתחילת שנת 2024. הפרסום יצר מחאה בקרב ראשי המועצות המפונות של הנגב המערבי והוכחש במהרה. שלושה שבועות לאחר מכן חשפה הדלפה נוספת מפיקוד דרום שהחזרה ליישובים תהיה אפשרית בתוך שבועות ספורים. ראשי הרשויות הגיבו שוב בזעם, והביעו תסכול מכך שהמדינה מקבלת החלטות מבלי לשתף את התושבים בתהליך.

בתחילת ינואר 2024 פורסם כי המדינה קיבלה החלטה על קידום מנגנון מענקים, שיתמרץ שיבה ליישובים שנמצאים 4–7 קילומטרים מהגבול ולעיר שדרות. לצד זאת דווח כי צה"ל נערך לתחילת השבת התושבים למספר יישובים. לצורך כך גיבש הצבא תוכנית לאבטחה משופרת של היישובים בהתאם למרחק מרצועת עזה ולצורכי הביטחון שלהם. במקביל לכך הופעלו מחדש שירותים ציבוריים ובהם שירותי תחבורה ובריאות, אף שנמתחה ביקורת על כך שמערכת החינוך טרם הופעלה. אומנם הצבא טען כי התוכנית גובשה בשיתוף עם נציגי הקהילות, אולם תושבים רבים חשו כי ההחלטות מתקבלות מעל לראשיהם, וחששותיהם מחזרה ליישובים אינם מובאים בחשבון. על אף הישגי התמרון נדמה היה כי התושבים חשו

18 מיכל לרר, **מידע על מפונים ומתפנים מגבול הצפון במלחמת חרבות ברזל – רקע מעודכן לדיון**, 31 בדצמבר 2023, מרכז המחקר והמידע.

19 שם.

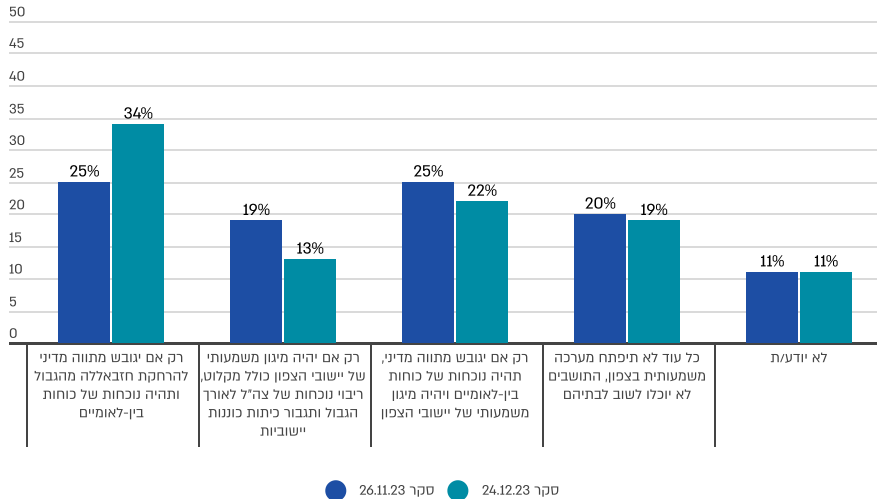
שהמציאות הביטחונית בצפון ובדרום אינה משתפרת באופן שיאפשר את חזרתם לבתיהם. אשר למפוני הדרום – בסקר המכון שהתקיים ב־28–31 בדצמבר 2023, חודשיים אחרי תחילת התמרון, השיבו 68 אחוזים מהנשאלים כי המציאות הביטחונית אינה מאפשרת את חזרת רוב התושבים ליישובי הנגב המערבי.

בקרב מפוני הצפון המצב היה חמור אף יותר. במהלך תקופת התמרון – לא זו בלבד שהשיגורים מצפון לא פחתו, אלא הם אף גברו. במהלך נובמבר 2023 בוצעו 120 תקיפות מצד חזבאללה לעבר שטח ישראל, ובמהלך דצמבר בוצעו 175 תקיפות כאלו. אומנם גם צה"ל הגביר את היקף פעילותו בצפון, אולם מגמה זו לא תורגמה לתחושת ביטחון. נדמה היה כי הממשלה לא שקלה להחזיר את התושבים ליישובים המפונים, וגם התושבים לא שקלו לשוב לשם.

סקרים שנערכו ב־23–26 בנובמבר 2023 וב־21–24 בדצמבר 2023, בחנו את השאלה "בהנחה שלא תהיה מערכה צבאית משמעותית מול החזבאללה בצפון, מהו התנאי ההכרחי בעיניך לחזרת תושבי הצפון לבתיהם?" 20 אחוזים מהנשאלים השיבו כי כל עוד לא תיפתח מערכה משמעותית בצפון, לא יוכלו התושבים לשוב לבתיהם. לצד היציבות בנוגע לתשובה זו חלה עלייה משמעותית בשיעור הנשאלים שטענו שרק אם יגובש מתווה בין־לאומי להרחקת חזבאללה מהגבול ותהיה נוכחות של כוחות בין־לאומיים, יוכלו התושבים לחזור לבתיהם. בעוד בנובמבר 2023 השיבו כך 25 אחוזים מהנשאלים, בדצמבר 2023 עלה שיעורם ל־34 אחוזים. לצד זאת חלה ירידה בשיעור הנשאלים שהיו מוכנים להסתפק במיגון משמעותי של היישובים כולל מקלוט, נוכחות רבה של צה"ל ביישובים ותגבור כיתות הכוננות. בעוד בנובמבר 2023 תמכו באפשרות זו 19 אחוזים מהנשאלים, בדצמבר 2023 תמכו בה רק 13 אחוזים. עוד 25 אחוזים מהנשאלים בנובמבר 2023 ו־22 אחוזים מהנשאלים בדצמבר 2023 תמכו בשילוב בין מתווה בין־לאומי להגברת המיגון.

תרשים 38: התנאי לחזרת תושבי הצפון לבתיהם

בהנחה שלא תהיה מערכה צבאית משמעותית מול חזבאללה בצפון, מהו התנאי ההכרחי בעיניך לחזרת תושבי הצפון לבתיהם?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

נראה כי לאורך תקופת התמרון, אולי גם בהשפעת עסקת החטופים, גברה הנכונות להישען על פתרון מדיני ותמיכה בין-לאומית להחזרת התושבים לבתיהם. עם זאת יש לתת את הדעת שהסקרים אומנם נערכו בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה, אולם הם אינם בהכרח משקפים את דעותיהם של המפונים עצמם, אשר לפחות על פי התבטאויות בתקשורת, רבים מהם סברו כי רק מערכה צבאית תספק את הביטחון הדרוש לחזרתם הביתה. סוגיית המפונים המשיכה להיות אתגר משמעותי עבור החברה הישראלית במהלך התמרון. רבים מהמפונים הלינו על קשיי החיים באתרי הפינוי ובפרט במלונות, ומנגד בצפון ובדרום לא נראה היה כי המפונים חשים שהמציאות הביטחונית מאפשרת את חזרתם ליישובים ולשגרה. העובדה שהחלטות בנושא התקבלו לתחושת המפונים מבלי שיעירבו אותם והתחשבו בתחושותיהם, החריפה את משבר האמון בינם ובין הממשלה, ובמקרים מסוימים גם בינם ובין הצבא.

השיח בנוגע ל"חזרה לשגרה"

ציר נוסף של השיח החברתי עסק בשאלת החזרה לשגרה. בעוד בתחילת התמרון לא התקיים כמעט שיח בנוגע לשאלה זו בשל העובדה שמרבית האוכלוסייה בארץ עדיין סבלה משיגורי רקטות תדירים, ככל שהתקדם התמרון, הלך ופחת הירי למרכז הארץ, וחלקים נרחבים יותר ויותר באוכלוסייה הישראלית חשו פחות את המציאות המלחמתית. כפועל יוצא מכך נוצרו פערים בין אלו שהושפעו באופן ישיר מהלחימה, אם בשל אזורי מגוריהם ואם בשל שירותם במילואים או קרבתם לנפגעים הישירים של המלחמה – חטופים, חללים ופצועים, ובין אלו שעבורם המלחמה הפכה להיות הד רחוק שאינו משפיע על חיי היום-יום. שני אירועים במהלך התמרון שיקפו במידה רבה את הפער הזה:

האירוע הראשון היה פתיחת שנת הלימודים האקדמית, והאירוע השני היה קיום הבחירות לרשויות המקומיות. שנת הלימודים האקדמית הייתה אמורה להיפתח באוקטובר 2023, אך פתיחתה נדחתה שוב ושוב ככל שהמלחמה התארכה. במהלך דצמבר 2023 הודיעו מרבית המוסדות האקדמיים כי לא יוכלו לעמוד בדחיות נוספות, וכפועל יוצא מכך נפתחה שנת הלימודים בחלק מהמוסדות ב־24 בדצמבר 2023, במוסדות אחרים היא נפתחה ב־31 בדצמבר 2023, ומוסדות נוספים הודיעו כי יפתחו אותה ב־14 בינואר 2024.

ההחלטה על פתיחת שנת הלימודים זכתה לביקורת נוקבת, בייחוד מצד אנשי מילואים, שרבים מהם הם סטודנטים. הסטודנטים שהיו בשירות מילואים הלינו על כך שבעוד הם נלחמים ומגינים על המדינה, חבריהם ללימודים שאינם משרתים מתקדמים בלעדיהם. כתוצאה מכך ההשכלה שלהם תיפגע, והם עלולים להישאר מאחור. המוסדות האקדמיים הודיעו על סדרת התאמות והקלות לסטודנטים המשרתים במילואים: סיוע אקדמי ותמיכה רגשית, מלגות ומענקים, פטור מקורסי בחירה, מועדים נוספים ועוד, אולם רבים מהסטודנטים חשו שהמענה אינו מספק ושנגרם להם עוול. הפער בין הסטודנטים המשרתים במילואים לאלו שאינם משרתים במילואים העצים את התחושה כי עם התקדמות התמרון הפכה המלחמה לעניינם של מעטים בציבור, בעוד מרבית הציבור ממשיך ומתקדם בחייו.

האירוע השני שהעצים את הדילמות הנוגעות לחזרה לשגרה היה כאמור קיום הבחירות לרשויות המקומיות, אשר היו אמורות להתקיים ב־31 באוקטובר 2023. בעקבות המלחמה נדחו הבחירות ל־30 בינואר 2024, וב־31 בדצמבר 2023 אישרה הממשלה דחייה נוספת של הבחירות ב־239 רשויות ל־27 בפברואר 2024 בשל מספר גבוה של מועמדים המשרתים במילואים. כמו כן נקבע כי הבחירות לרשויות המקומיות בנגב המערבי ובגבול הצפון, שתושביהן פונו מבתיהם בעקבות המלחמה, יתקיימו ב־19 בנובמבר 2024.

קיום הבחירות היה שנוי במחלוקת, בין היתר משום שקרוב ל-4,000 משרתי מילואים התמודדו בבחירות המקומיות, מתוכם 70 היו מועמדים לראשות עיר או מועצה אזורית, והתחושה הייתה כי עריכת הבחירות במועד שנקבע תפגע בהם קשות. מנגד, המצדדים בקיום הבחירות במועד שנקבע טענו כי במרבית אזורי הארץ כבר לא קיימת מניעה ביטחונית לקיים את הבחירות, וקיום הבחירות דווקא עשוי לתרום לתחושת הביטחון והיציבות של האזרחים. יש לציין את מכתבו של מפקד פיקוד העורף אלוף רפי מילוא, אשר תמך בקיום הבחירות במועד שנקבע, וטען כי "מבחינה ביטחונית, נכון להיום ניתן ואף חשוב לקיים את הבחירות במועדן על מנת להקרין לאזרחים חוסן, שגרת חירום מאפשרת יציבות להמשך".²⁰ הדיון בנוגע לקביעת המועד לבחירות המקומיות העצים את השיח בדבר אלה שחוזרים לשגרה לעומת אחרים שאינם יכולים להרשות זאת לעצמם, ואת תחושת האפליה בקרב חיילי המילואים. נוסף על כך קביעת המועד לבחירות הייתה סיבה לשיח פוליטי מקטב; למשל גורמים במפלגת הציונות הדתית האשימו את מפלגת ש"ס כי היא מקדמת את קביעת המועד, משום שמעטים מבוחרים משרתים במילואים בהשוואה לבוחרי הציונות הדתית.²¹

השיח בנוגע ל"יום שאחרי" בעזה

ציר נוסף של התפתחות השיח בסוגיות חברתיות-פוליטיות עסק בשאלת "היום שאחרי" המלחמה ברצועת עזה. מתחילת התמרון שולבה בשיח הציבורי תפיסה שראתה במערכה הזדמנות לכיבוש הרצועה וליישוב מחודש של גוש קטיף. תפיסה זו באה לידי ביטוי אצל חיילים ודוברים שונים בשטחי כינוס וכן ברשתות החברתיות, וגררה ביקורת רחבה לצד תמיכה בקמפיין. בעקבות כך הבהיר ראש הממשלה נתניהו במסיבת עיתונאים שקיים בתחילת נובמבר 2023, כי חידוש ההתיישבות בעזה הוא "לא יעד ריאלי".²² אף על פי כן התבטאויות המצדדות בחידוש ההתיישבות נשמעו במהלך חודשי התמרון גם מפי פוליטיקאים רבים, בפרט ממפלגות עוצמה יהודית והציונות הדתית. הסוגיה אף זכתה להתייחסות בסקר שקיימה התוכנית "פגוש את העיתונות" באמצע נובמבר 2023, ובו נטען כי 44 אחוזים מהנשאלים תומכים בחידוש ההתיישבות היהודית

20 רותם אטיאס, דברי אלוף רפי מילוא, רדיו FM96.

21 מתי טוכפלד, "העימות בין הציונות הדתית לש"ס על רקע מועד הבחירות המקומיות עולה לטונים צורמים", **ישראל היום**, 14 בדצמבר 2023, <https://tinyurl.com/mss8kme9>.

22 יעל צ'נובר, "בחזרה להתיישבות יהודית בגוש קטיף? נתניהו כבר הבהיר: 'לא יעד ריאלי'", **ynet**, 12 בנובמבר 2023, <https://tinyurl.com/2jx7z5pa>.

בעזה.²³ בתחילת ינואר 2024 גם התקיים כנס בהשתתפות חברי כנסת ואישי ציבור שקראו לחידוש ההתיישבות בעזה.

העיסוק בסוגיית ההתיישבות בעזה יצר תחושה של פוליטיזציה של מטרות המלחמה, שעוררה ביקורת והתנגדות הן בחזית הבין-לאומית ובתפיסת המלחמה כמלחמת הגנה עצמית והן בקרב משרתי מילואים וגורמים נוספים בחברה הישראלית. מכאן עלולה להיות פגיעה אפשרית בתמיכת העורך בלחימה בעזה ובנכונות להתגייס למילואים, ככל שזו תתאפיין כמלחמת כיבוש וחזרה לגוש קטיף, שכאמור אינה מצויה בקונסנזוס בקרב הציבור הישראלי.

השיח בנוגע למוסר הלחימה

בהמשך לשאלת ההתיישבות ברצועת עזה התעצם גם הדיון בסוגיית מוסר הלחימה והמחויבות של ישראל להילחם על פי הדין הבין-לאומי ומוסר הלחימה. בראשית המלחמה, בין היתר בשל הטראומה שנגרמה ב־7 באוקטובר, נדמה היה כי הציבור הישראלי חש צורך בנקמה. בשיח הציבורי הישראלי רווחו אמירות דוגמת "אין חפים מפשע בעזה", לצד קריאות "לשטח את עזה" ודומות לה.²⁴ תחושה זו באה לידי ביטוי בממצאי סקר המכון שנערך ב־26–29 באוקטובר 2023, שבו רק 32 אחוזים מהנשאלים השיבו כי על ישראל לציית לדין הבין-לאומי ולשמור על ערכי מוסר במלחמה, בעוד 57 אחוזים השיבו כי היא אינה צריכה לציית לדין הבין-לאומי. בעקבות התחושות וההתבטאויות האלה הקפידו ראשי מערכת הביטחון לשוב ולהדגיש בהצהרותיהם כי צה"ל מחויב ללחימה על פי הדין הבין-לאומי ומוסר הלחימה. עם תחילת התמרון הקרקעי התבטאו התחושות הקשות בעיקר בציפייה שהצבא יפעל בלי להתחשב בנוכחותם של חפים מפשע באזורי לחימה. גורמים שונים, בין היתר בדרג הפוליטי, האשימו כי ההקפדה על הדין הבין-לאומי וערכי מוסר הלחימה מתבצעת על חשבון ההגנה על חיי חיילי צה"ל. לצד זאת התקבלו באותה העת דיווחים על התנהלות שאינה תואמת את הדין הבין-לאומי מצד חיילי צה"ל, כמו פגיעה שלא לצורך ברכוש של פלסטינים ובכלל זה ריסוס כתובות גרפיטי. הצבא בחר להתמודד עם התנהגויות אלו במישור המשמעותי, מה שגרר ביקורת משני צידי המתרס – מצד אחד שלא ראוי להעניש חיילים על התנהגויות אלו, ומצד שני שראוי היה להעניש את החיילים בצורה חמורה יותר.

²³ עמית סגל, "סקר 'היום שאחרי': 44% מהציבור רוצה להתיישב שוב בעזה, 58% בעד בחירות חדשות | כל הנתונים", N12, 18 בנובמבר 2023, <https://tinyurl.com/5s45mwzj>.

²⁴ "אין חפים מפשע בעזה": במערכת הפוליטית מגיבים לריאיון המטלטל של מיה שם, "מעריב אונליין", 30 בדצמבר 2023, <https://tinyurl.com/34su8w3p>.

פעולת צה"ל בבית החולים שיפא במהלך נובמבר 2023 עוררה אף היא שיח נרחב בנוגע להקפדה על הדין הבין-לאומי וערכי מוסר הלחימה. זאת לנוכח המעמד המיוחד של בתי חולים בדין הבין-לאומי והעובדה כי בית החולים שימש כמתחם שאליו הגיעו אזרחים רבים במהלך ימי הלחימה הראשונים. אף שהיה מידע מודיעיני כי חמאס משתמש בבית החולים לצרכים שונים, נמנע הצבא במשך זמן רב מפעולה בתוכו ומהפצצתו מהאוויר. בתקשורת דווח כי הכניסה לבית החולים תואמה, וכי במקביל לפעילות הצבאית העבירו אליו כוחות צה"ל גם אספקה וציוד רפואי. התנהלות זו ספגה ביקורת נרחבת בשיח הציבורי, בטענה כי ההקפדה על המוסריות פוגעת בשיקולים המבצעיים ומסכנת את חיילי צה"ל. שני אירועים בתקופה זו עוררו שיח בדבר שאלת נוהלי הפתיחה באש וירי בחפים מפשע בעקבות הלחימה בעזה: האירוע הראשון היה הריגתו של יובל קסטלמן בידי חייל צה"ל במילואים. קסטלמן הסתער לעבר מחבלים במהלך פיגוע ירי בירושלים ב־30 בנובמבר 2023, נטרל לפחות אחד מהם, אך בהמשך חייל צה"ל במילואים, שחשב שהוא מחבל, ירה בו. קסטלמן נורה לאחר שזרק את האקדח שהיה בידיו, ירד על ברכיו, פשט את הז'קט שלבש, והראה שאין ברשותו נשק נוסף. לפי עדויות הוא אף הרים את ידיו וצעק: "אני ישראלי, אל תירו". לאחר שנפגע בפעם הראשונה הוא קם על רגליו ונופף בידיו כדי לעצור את הירי, אך אז נורה שוב ומת מפצעיו.²⁵ תקרית זו הציפה שיח ציבורי נרחב על סוגיית הירי במחבלים גם כאשר אלו אינם מהווים עוד איום. הטענה הייתה שגם אם חייל המילואים חשב שקסטלמן הוא המחבל, בשלב שבו הוא נורה, הוא כבר לא היווה איום. האירוע השני היה הרג החטופים בידי כוחות צה"ל ב־15 בדצמבר 2023, אשר עורר אף הוא שיח ער – כיצד ייתכן שהכוח פתח באש לעבר החטופים, אף שהיה ברור כי הם לא היו חמושים והניפו דגל לבן. שני האירועים עוררו דיון ציבורי על מידת המחויבות של החיילים הלוחמים בשטח למוסר הלחימה ולדין הבין-לאומי.

אמון הציבור

במהלך השלב העצים של התמרון הקרקעי היו מדדי האמון בצה"ל גבוהים מלבד ירידה חד-פעמית בתקופת ההפוגה לעסקת החטופים. עם זאת מדדים גבוהים אלו לא בהכרח הצביעו על כך שנפתר משבר האמון בין האזרחים ובין הצבא, אלא שיקפו תמונה מורכבת

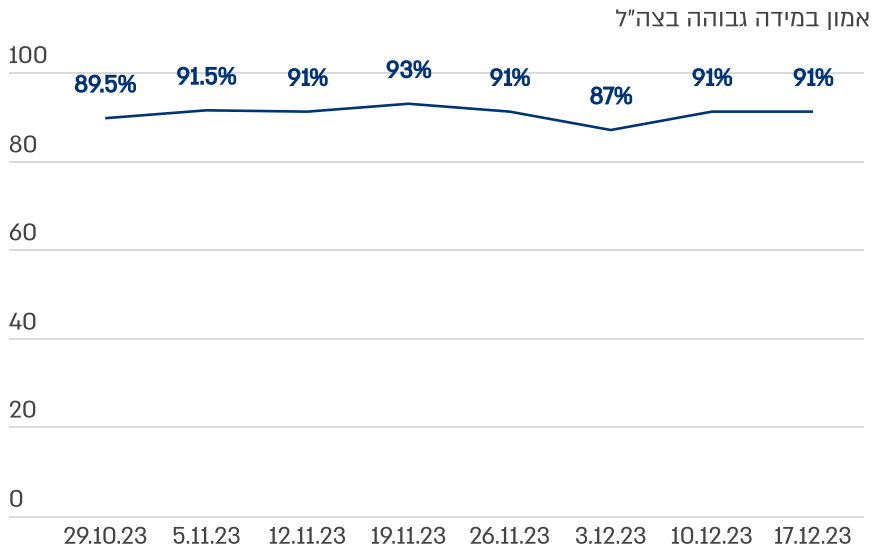
²⁵ יואב זיתון ולירן תמרי, "כתב אישום נגד אביעד פריג'ה, שירה למוות ביובל קסטלמן בזירת פיגוע", Ynet, 28 בנובמבר 2024, <https://tinyurl.com/bddby8y6>.

יותר; נראה שכל עוד הלחימה הייתה עצימה מאוד, הושפע הציבור במידה רבה מהזיקה הרגשית שלו לצבא, והיה נכון להשהות את השיפוט שלו בנוגע לתפקוד הצבא ב־7 באוקטובר.

תמונת אמון מורכבת

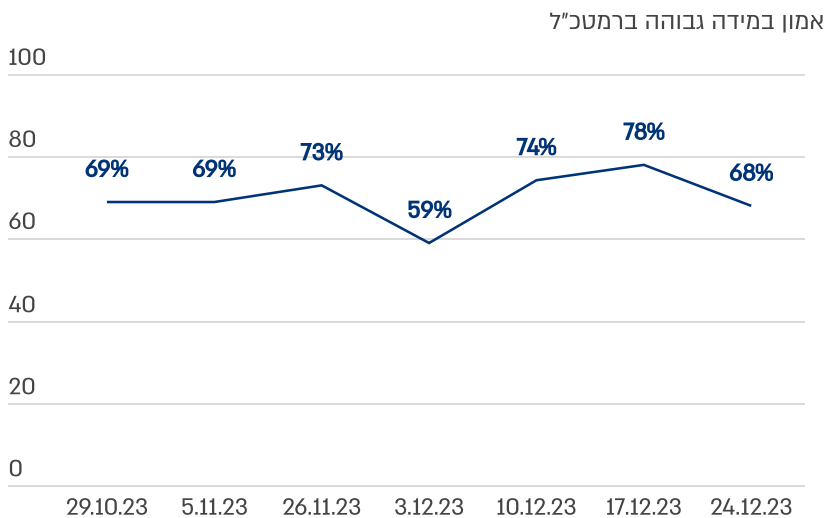
במהלך תקופת התמרון הייתה מידת האמון בממשלה ובעומד בראשה נמוכה ויציבה, ורק כרבע מהנשאלים בסקרי דעת הקהל שקיים המכון הביעו מידת אמון גבוהה בגורמים אלו. אשר למידת האמון בצה"ל – במרבית המדדים במהלך תקופת הסקרים (למעט הסקר שהתקיים בשבוע ההפוגה, ונערך בין 30 בנובמבר ל־3 בדצמבר 2023) הביעו הנשאלים מידת אמון גבוהה בצה"ל. כך למשל בתשובה לשאלה "מהי מידת האמון שלך בצה"ל?" הביע רוב מוחלט של הנשאלים מידת אמון גבוהה בצה"ל במהלך תקופת הזמן הנידונה (כ־90 אחוזים). גם שיעור הנשאלים שהביעו מידת אמון גבוהה ברמטכ"ל, היה גבוה ברוב התקופה (68–78 אחוזים מהנשאלים). כמו כן מידת האמון בדיווחי דובר צה"ל הייתה גבוהה לאורך מרבית תקופת התמרון (78–88 אחוזים מהנשאלים). זאת ועוד, בתקופת הזמן הזו הביעו יותר מ־80 אחוזים מהנשאלים מידת אמון גבוהה בכך שצה"ל ינצח במלחמה ברצועת עזה וגם בזירה הצפונית, אם תיפתח שם מלחמה. כמו כן מרבית הנשאלים טענו כי מטרות הלחימה ברצועה יושגו במידה רבה או במלואן, וכי האיום הביטחוני בנגב המערבי יוסר במלואו או ייחלש.

תרשים 39: אמון בצה"ל

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

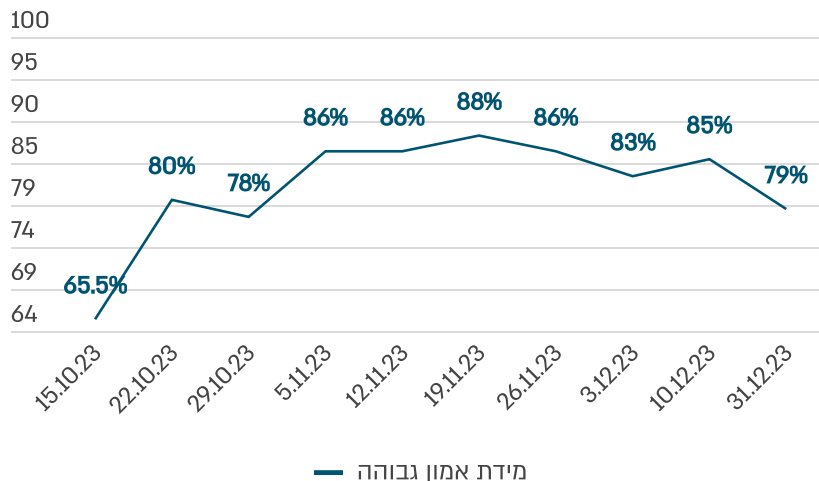
תרשים 40: אמון ברמטכ"ל

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

תרשים 41: אמון בדיווחי דובר צה"ל

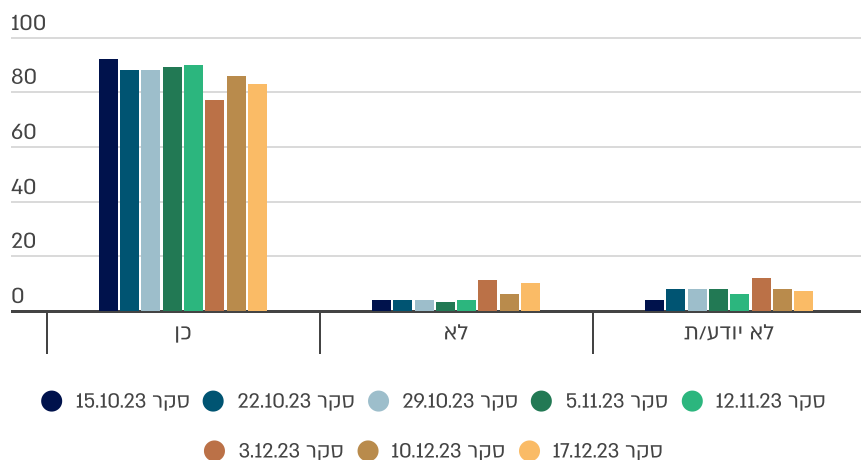
מהי מידת האמון שלך בדיווחי דובר צה"ל במהלך הלחימה בעזה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

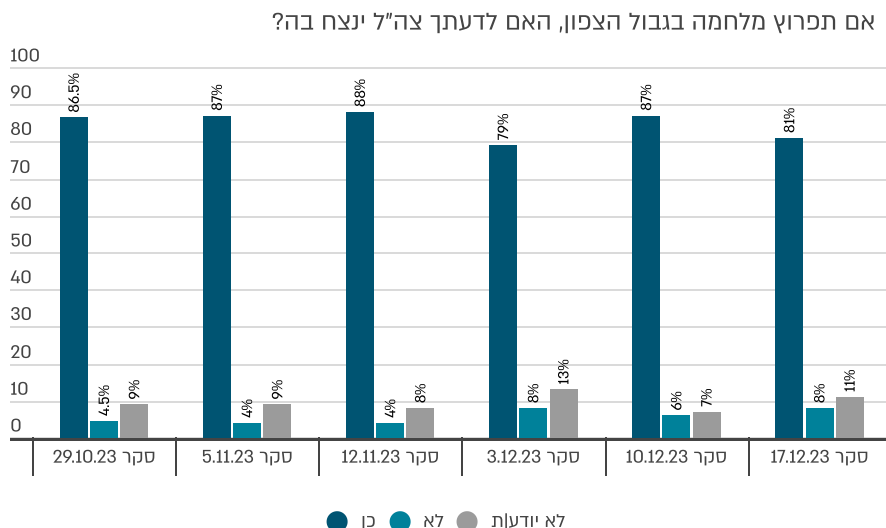
תרשים 42: דעת הקהל בנוגע לניצחון צה"ל במלחמה בעזה

האם לדעתך צה"ל ינצח או לא ינצח במלחמה בעזה?

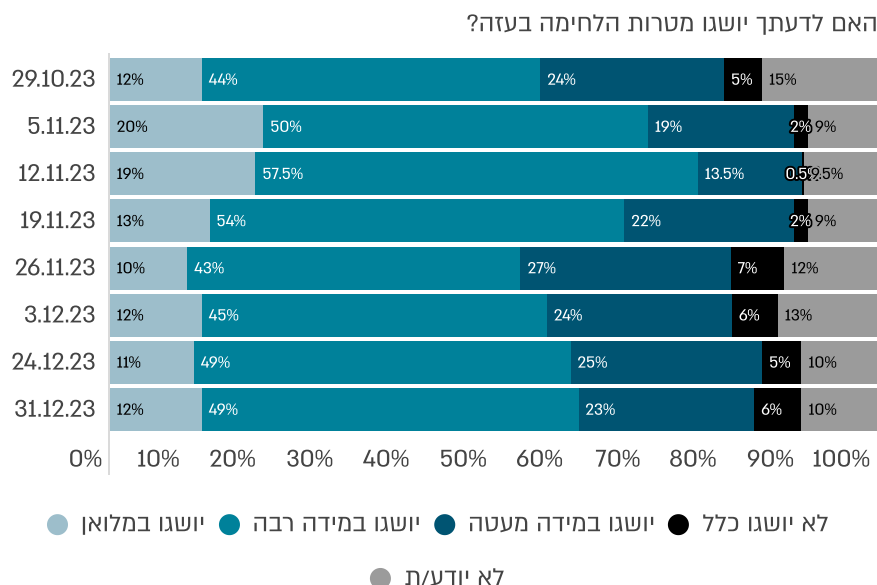
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

תרשים 43: דעת הקהל בנוגע לניצחון צה"ל במלחמה בצפון

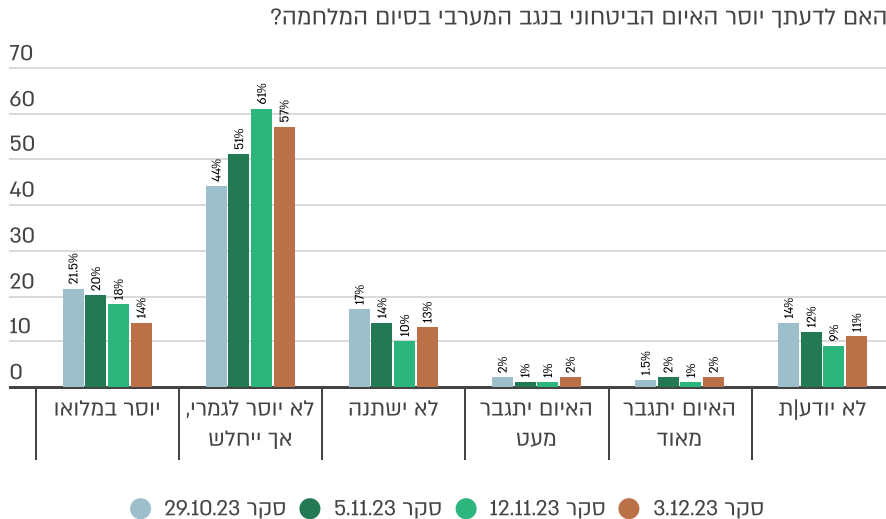
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

תרשים 44: השגת מטרות הלחימה בעזה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

תרשים 45: הסרת האיום הביטחוני בנגב המערבי

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2023

התבוננות בנתונים ושילובם עם תאוריות בנושא אמן וכן ניתוח השיח התקשורתי והציבורי שהתקיימו בתקופה זו, מצביעים על תמונה מורכבת יותר. התופעה של "התכנסות סביב הדגל" מוכרת בעת מלחמה. לנוכח הטראומה הקולקטיבית החריפה שנגרמה מאירועי 7 באוקטובר, ואשר עדיין הורגשה בעוז במהלך התקופה הנידונה, הציב הציבור את אירועי 7 באוקטובר במעין "קפסולה", והשהה את השפעותיהם על עמדותיו בנוגע לצה"ל; זאת בין היתר בשל הצורך המורלי של הציבור לחוש אמן בצבא. בניגוד לגורמים פוליטיים, אשר אותם ניתן להחליף במקרה של חוסר שביעות רצון, את צה"ל לא ניתן להחליף, ולכן קיים צורך רגשי לתת בו אמן. אף שנתוני סקרי המכון בתקופה הנידונה הצביעו על מדדי אמן גבוהים בצבא, מדדים אלו שיקפו בעיקרם זיקה רגשית ונכונות להשעיית השיפוט בנוגע לצבא, ולא דווקא את היעדרו של משבר אמן שעלול היה להיגרם עקב כשלי 7 באוקטובר.

הזיקה הרגשית של הציבור לצה"ל

תימוכין להשפעת הזיקה הרגשית ניתן למצוא למשל בפער שהסתמן בממצאי סקרים בין שיעור הנשאלים שהביעו אמן בכך שצה"ל ינצח במערכה, ובין אלו שסברו כי מטרת

הלחימה יושגו או שהאיום הביטחוני באזור הנגב המערבי יוסר במלואו או יצטמצם. במהלך מרבית תקופת הסקרים התקיים פער של יותר מ-10 אחוזים בין שיעור הנשאלים שסברו כי צה"ל ינצח במלחמה ובין אלו שסברו כי מטרות הלחימה יושגו או שהאיום הביטחוני באזור הנגב המערבי יוסר במלואו או יצטמצם.

פער זה עשוי לשקף את העובדה שבעוד התשובה לשאלת הניצחון (בדומה לתשובה לשאלת האמון) משקפת סנטימנט וצורך מורלי של הציבור להאמין ביכולותיו של צה"ל, התשובות לשאלות הנוגעות להשגת מטרות הלחימה או הסרת האיום הביטחוני, מחייבות חשיבה רציונלית יותר והתייחסות ליכולותיו של הצבא.

אישוש נוסף לטענה זו ניתן למצוא בירידה הזמנית שחלה במדדי האמון במהלך ההפוגה. גם אם ניתן היה לטעון לכאורה כי הירידה משקפת חששות ממשיים של הציבור מהשפעת ההפוגה על הלחימה בעזה, לא ניתן להסביר באופן הזה את הירידה הסימטרית כמעט גם בשיעור הנשאלים שהביעו אמון ביכולתו של צה"ל לנצח במערכה בצפון. לכן הסבר סביר לירידה זו טמון בעובדה שבעת ההפוגה נחלשה תחושת האיום המובילה ל"התכנסות סביב הדגל" ועימה גם הצורך הרגשי להביע אמון בצבא.

אינדיקציה נוספת להשפעתה של הזיקה הרגשית על תשובות הנשאלים, ולכך שהן אינן מבטאות הערכה רציונלית ושקולה של יכולותיו של הצבא, ניתן למצוא בסקר המכון שהתקיים במהלך ההפוגה – בין 30 בנובמבר ל-3 בדצמבר 2023. בעוד 77 אחוזים מהנשאלים השיבו כי צה"ל ינצח במערכה בעזה, בתשובה לשאלה "האם את/ה מסכימ/ה עם הטענה שבעקבות מה שקרה ב-7 באוקטובר, נכון לעכשיו אין תרחיש שיהווה ניצחון במלחמה?" 42 אחוזים מהנשאלים השיבו בחיוב. כלומר קיימים לפחות 19 אחוזים מהנשאלים אשר מצד אחד סבורים כי צה"ל ינצח במערכה בעזה, ומצד שני סבורים כי אין תרחיש שיהווה ניצחון במלחמה.

השהיית השיפוט בנוגע לאירועי 7 באוקטובר

חיזוק לטענה שהציבור מחזיק את אירועי 7 באוקטובר ב"קפסולה" ומפריד בינם ובין ניהול המלחמה, ניתן למצוא בנתוני סקר המכון שנערך ב-2-5 בנובמבר 2023. כמחצית מהנשאלים (48 אחוזים) דירגו את תפקוד חיל המודיעין עד לפרוץ המלחמה כגרוע, אולם יותר ממחצית מהנשאלים (54 אחוזים) דירגו את תפקודו מאז פרוץ המלחמה כטוב מאוד. לנוכח העובדה שלציבור יש מידע מועט מאוד על תפקוד חיל המודיעין במהלך המלחמה, ושבשלב זה לא חלו שינויים בחיל, סביר כי פער משמעותי זה אינו מבוסס בהכרח על ידע

ממשי, אלא בעיקר על צורך מורלי להאמין ביכולתו של צה"ל ככלל ושל חיל המודיעין בפרט לתפקד היטב בזמן המלחמה.

המכתב שכתבו תושבי קיבוץ ניר עוז לאלוף פיקוד הדרום ב־1 בנובמבר 2023, היה ביטוי נוסף להשהיית השיפוט. במכתב זה הם הביעו את תחושת ההפקרה שלהם מאירועי 7 באוקטובר באופן נוקב וברור, אולם הם גם ביקשו כי יסיר מעצמו ומחייליו כל מחשבה על אירועי העבר, כדי שיוכל להתמקד בהחזרת החטופים בחיים ובלחימה עד להכרעה. לסיום הם הדגישו כי בתום הלחימה יימצא הזמן להיפגש עם חברי הקיבוץ, להשיב לשאלותיהם ולהשתתף בצערם ובכאבם. העובדה שהמכתב זכה לשיתופים רבים וקיבל תהודה ציבורית רחבה מעידה כי הסנטימנט שבא לידי ביטוי בו אינו מייצג רק את תושבי ניר עוז, אלא מאפיין חלקים נוספים בציבור.

גם אם היה נדמה שבמהלך התמרון העצים המשיך הציבור להביע מידת אמון גבוהה בצבא, תמונה זו משקפת בעיקר את הזיקה הרגשית שלו לצבא ונכונותו להשהות את השיפוט שלו בנוגע לאירועי 7 באוקטובר, ואינה מעידה בהכרח על היעדרו של משבר אמון בין הציבור לצבא.